شماره (٩٤) حوزەیران (٢٧١٣) كوردی (٢٠١٣) زاینی

گوڵ سوو

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بلاْوئەكریەیْگ

یاد ٩ ساڵەی شەفەق

یاد هەزاران ساڵـەی كوردە لە بەغدا

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین دەزگای رووشنهویری ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەیگ

شمارە (٩٤) حوزەیران (٢٧١٢) کوردی (٢٠١٣) زاینی

8

کورد و یەکرزی

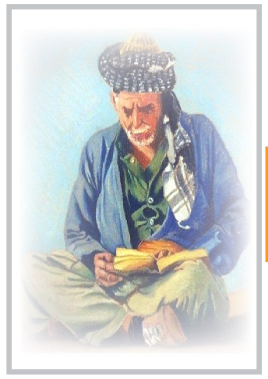

12

نەتەوەخوازی لەروی تاریف و فامستن

18

عراق وەرەو کووره ئەچێ و کورد بایەد چە بکا؟

دزین هەقەیل کورد فەیلی ٢٢

کوردستان هەوەجە وە لیژنەی باڵای تەیارەوانی دێرێ ٢٦

خانەقین لە تەعریب و تەرحیل ئەرا سزانن باخەیلی ٢٨

ئەو تەیارەوان تورکمانە ك وەخاتر بوردمان نەکردن هەڵەبجە لەسێدارە دریا ٣٨

سەر نووسەر

عەلی حسێن فەیلی

جێگر سەر نووسەر

ماجد سویرەمیری

بەرێوەبەر نویسانن

جەمال ئەرکەوازی

سکرتێر نویسانن

ئاراس جەواد

دەستەی‌نویسەرەیل

جەواد کازم

سوندوس میرزا

ئامادەکردن هونەری

ئیمان حەبیب عەلی

Tel:
07901373702
7403411
7198552

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الاعتماد في نقابة الصحفيين العراقيين ١٠١٥

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

THE BEGINNING

سەرباس شمارە

ئەگەر گشت وەرزەیل وەهار بویاتان

ئی رووژەیلە وە نوهەمین ساڵیاد دامەزرانن دەزگای شەفەق گوزەر ئەکەیم، یەیش لەوەختیگ ك عراق وە قەیرانیگ خنکنەر گوزەر ئەکاو ناچار گشت جەمسەرەیل جووراوجوور هاوسەنگ هێزەیل کردگە لە شیوەی بەشداریکردن سیاسی و شیوازەیل لەوەرگیریاگ خوەیان بچنەوە دویر لە دەمارگرژیەیل وەمیراتی مەنگ، ك یەیش هیشت ئاهەنگ ئمساڵمان رەمزی بوود لەوەر حورمەت ئەو قوربانیەیل وەردەوامە ك هاووڵاتی داسەی ئەرا ئازادی عراق و دیمۆکراسیەگەی! ئمجا وەگوورەی برێگ لەو هووکارەیل باوەتی راسەوخۆ و ناراسەوخۆ و جوورایەتی گرفتەیلە ك تیەنە تویش مەسەلەگەمان، دوینم ك بایەد بویشم ئیمە خاوەن دۆسیەی جینۆسایدیم، ئیمە دەرکریاگ و کووچ وەپیکریاگیم لە وڵاتمان، ئیمە بویمن ك قافڵەیگ شەهید دایم، ئیمەیم کەفیتمنە وەر ئاگر دیکتاتۆریەت و گڕ تیرۆر و گەناتەکاری، ئیمە بویمنە قوربانی رویداگەیل عراق. ئیمە کوردەیل فەیلی سەرگەردان و کز و رەشبین کەفتیمەسە ناوڕاس وەردەوامی کیشمەکیش سیاسی وەبی هویچ فکرەیگ لەبان ئاقبەت و ئاکامیگ .

هەر لە زویەو قسەیگ هەس ك ئویشید فەیلیەیل دی جوور جاران نایەنەو و زوی واز لە هەر پابەندییگ ئەیەرن لەهەر پرۆژەیگ سیاسی یا چشتیگ تر لەو جوورە ك هەوەجە وە دید ئایندەو سەبر داشتوود. دویای ٩ ساڵ لەبان دامەزرانن شەفەق هویچ بەڵگەیگ نادوینم وتارمان وەرەو دویرەوخستن لە رکابەری ناشەریفانە بواد، ئەرا نموونە: تن ئەگەر گرنگی وە شیوەزار و زووان داڵگی خوەد نەیەیدو باوەڕ وەپیان نەیاشتوید و قسە وەل پێکهاتەگەی خوەدا نەکەید مەگەر تەنیا لەرێ زووان کەسەیل تر، ئایا ئی جوورە حاڵەتیگ مزگانی خوەشی و قورتارکردن ئەیادە باقی ئەوەگ لە زووان و مێژوو و کلتوورمان مەندگەسەو؟ ئایا ئەیە ئەو رەفتارەسە ك قورتارمان ئەکا لەو دەردەسەری و مەینەتیەیلە؟ مەهانە چەس ئەرا ئی چشتەیلەو چوین بایەسە داوای هەق مەزڵومیەت بکەیم ئەگەر ئەیاکەمان زوڵم لەئەواکەمان بکا؟ مەحاڵە هویچ دەزگایگ رەسانن بتویەنێد بوودە خاوەن ئەو مەسەلە ك رووڵەیل پێکهاتگەمان لەدەوری جەم بوینە وەبێ وجوود برێگ پابەندی و رێڕەو. ئایا ئەوە خاستر نییە نەوەیل تازەمان بگریمنە خوەمان و بیلیمنەیان جوور سەرچەوەی هێزیگ بوون و فەیلیەیل شانازی وەپیەو بکەن؟ ئیمە ئویشیم هێمان هەوڵداین لە شەفەق وەردەوامە لە ئەوسا فیشتر و وەهەوڵیگ بەرزتر ك وەل ئەوەیشا پێشکەفتن ئاشکرایگ بەرهەم هاوردگە وەل دەسکەفتەیل دیاری و فیشتر لە جاران.

بیگومان ئیمە هایم وەل گەشەکردن بەهرەو پێشکەفتن رووڵەیلمان لەبوار کارەیل رەساننمان و تویەنیم بوشیم و تواناو باوەڕ وە ئەوە نەیریم ك خوسەمان لە مەندنەوەی کارمەندەیلمان بیەێد، بەڵکوو وە سەختی فرەیگەو مەشق برێگ لە کارمەندەیلمان دایمنە تا ئەلف بای رەسانن یاێ بگرن، هەر لەوەر ئەوەیش نەبایەد ئەو راسیە لە هویرەو بچوود ك شەفەق یەکەمین خوەندنگایگ بویە رووڵەیل پیکهاتگەمان گرتگەسە خوەی و گرنگی وەپیان داو ژن و پیاوەیلی رەسانە ئاست بەرزیگ لە جەهان رووژنامەگەری و رەسانن و رووشنهویری هەق بەشداریکردن وەجەم لە دەروینیان کاڵێ لە ئاست کێشەگەمان و یەیش وێنەی جوانیداریگ نیشاندا لەبان رەساننکارەیل تر کورد فەیلی ئەرا کەسەیل تر.

لە نویەمین ساڵیاد دامەزرانن شەفەق وەگشت ئاشکرایگەو ئویشم: تا رووژ ئمڕوو وە لایەن کەمەو هویچ لایەنیگ نەویە خزمەت ئی شیوەزووانە بکا چ لەڕوی نویسانن یا ژنەفتن و ئی پێکهاتە وەشیوەیگ وەردەوام ئاشنا بکاو نزیکایەتی بخادە ناونی چین و کوومەڵگاگەمان جوور ئەوەك شەفەق ئەنجامی دا.

ئمڕوو ئیمە ساڵیاد دامەزرانن دەزگای شەفەق کەیم و بویە شمارەیگ دیار و ئاشکرا لە ئاسمان رەسانن عراقی و باسی وەجوانی ئەکریەید، ئیمەیش ئیسە لەگشت وەختیگ فیشتر خوەشاڵیم وە سەرکەفتن هەوڵ خێزان شەفەق، چوینکە وە گوورەی باوەڕ و ریڕەومان کار کەیم و ئی جورئەتە وەدەس هاوردیمەو ئامادەیم لەیەیش فیشتر باریمنە دەس و خوازیار فیشتریم لەجاران.

جاریگ تر پیروززبایی لە خوەم و گشت دامەزرنەرەیل و کارمەندەیل شەفەق کەم وەگشت بەشەیلیەو، دەسخوەشی لەلیان کەم ئەرا وەفاداری و دڵسووزی و هەوڵەیل وەردەوام و ریڕەو ئنسانیان، مێژوو کوردەیل فەیلی تەنیا ئەوەسە ك وە حورمەت و شانازیەو کارەیل شەفەق لەوەرچەو بگرێد وە ئەوەك هویچ لایەنیگ تر لە پێکهاتگەمان ئی کار شەفەقە نەکردگە تا رووژ ئمڕوو.

عەلی حسێن فەیلی

سەر نویسەر

عراق وەرەو کووره مل نەیێد..؟!

مەردم ناهەقیان نییە وە ئاسانی لە ئاڵشتکاریەیل ناو عراق نەڕەسنەو، یا وە ئاسانی پیشبینی ئایندەگەی نەکەن، چوینکە رویداگەیل ئەوقەرە هامیتەی یەکتری بوینە تەنیا وە ماریفەت نەود جیاوە ناکریەن، وەلی پەندیگ کوردەواری ئویشێد:" تا ئاسیاو خاسەو نەود ئاردەگەی هەر زبرە"، ئی پەندیشە لەووە هاتگە ك لەوەخت خوەی و تائیسەیش لە ناو کوومەڵگای کوردەواری ئاسیاو ئاو بویە و مەردم گەنم وەپی هاڕینەو کردنەسەی ئارد.

بێستون سابوراوایی

ئمجا ئەو ئاسیاوە ئەگەر فرە کویەن و خراو بویاتاد گەنمەگە خاس نەکردیادە ئارد، هەرچەن تەقلا کردیان ئەو ئاسیاوە خاس بکەن تا ماوەی کەمیگ خاسەو بویادو ئەوقەرە وەپی نەچی دوبارە پەیمانەگەی شیویاو ئاردەگە زبر دەرکردیاد.

ئیسەیش نووڕید ئاسیاوەگەی عراقیش ئەوقەرە شیویاس و تێك چیە، ناتویەنێ ئاردو بەرهەم جوان و پەسەن دەربکا، لەلایگەو سیاسەت سەرۆك وەزیرەیل عراق دویر لە واقع و زەمینەی راسکانی سیاسی ناو عراق مینیدە خەوەیل کەسیگ ك ئەو هەمگە دەردەسەری و ئاوارەیی و زوڵم و ستەمە نەویدە چەو ك لەلایەن دیکتاتۆرەیل پاشایەتی و کوماریەیل عراق وەرانوەر باوگ و باپیرەیل و خود خوەیشی پەیرەو کریاگە لەمێژوو کویەن و تازە، هەر لەوەر ئەوەیش لەی قوناغ ئیسەی عراقە ك وە هویچ شیوەیگ ناچوودە بان شیوازەیل حوکمڕانی گوزەیشتە خوازیار ئەوەسە وە هەمان شیوازەیل کویەن عراق و لەوەرجە ساڵەیل ٢٠٠٣ حوکم بکاو بانگەشەیش ئەڕای بکاو بویشێد" حوکمیگ دیکتاتۆریانە بکەم خاسترە لەوەك عراق وەی جوورە وەپی هاتگە".

ئی ئەڕای چوینە مەزەنەی خاسیگ نییەو هەر جموجویلیگ وەو شیوازە کێشەو گرفتەیل عراق زیاتر ئەکاو خەڕگەگە خەستڕەو ئەکا. وەل ئەوەیشا لە ئاکام تاقیکردنەوەی چەن ساڵ گوزەیشتە، شیواز حوکمڕانی سەرۆك وەزیرەیل عراق لەشوون رمیان رژیم سەدام حسێن شایەد راسییگ دەرکەفتوید ك کورد پیشبینی ئەو راسیە نەکرد، ك ئەویش ئەوەسە ئیمەی کورد بایەد برێگ هەڵوێست لەیەکەو بیەیم و ئەوقەرە خوەمان گیر نەیەیم وە قەوڵەیل وەرین ساڵەیل وەرجە ٢٠٠٣ی برێگ لە پێکهاتەیل کوومەڵگای عراقی و ئیچنە هویرەو نەکەیم ك ئەو قەوڵەیل مێژوویيە جیوەجی کریەن! چوینکە بایەد ئەو ماوەی حوکمڕانی ساڵەیل دویای ٢٠٠٣ شیەو بکەیم و هەڵوێست و هەڵسووکەفت سەرۆك وەزیرەیل خاستر لەیەکەو بەیم لە عراق، ئەرا نموونە: ماددەی ١٤٠ ك ئایا هەڵوێست سەرۆك وەزیرەیل دویای پرۆسەی ئازادی هەمان هەڵوێست ئەوسا بوی لە جیوەجیکردن؟ یا مەسەلەی کەمەوکردن بەش بودجەی هەرێم کوردستان لە بودجەی گشتی عراق مانای چە رەسنێد؟ جوواو ئی پرسیارەیلە ئەوەسە ك سەرکردایەتی سیاسی هەرێم کوردستان نادێ هویر لەوە بکا ك چارەسەر کێشەیل تەنیا ها لە ئاڵشتکردن مالکی، بەڵکوو دەیەها سەرۆك وەزیرەیل تریش بانە بان حوکم هەر دریژە دەنە ئەو بنەما لە کردەوەیلیان.

دویای ئەوەیش دوینیم لەناونی خود عەرەبەیل عراقیش، هویچکام لەو پێکهاتەیلە ئامادە نییە واز لەو ئیرادەی ئاڵشت نەکریاگە بارن و تەنانەت ئەگەر ئەنجامەگەیشی تویچیان وڵاتیش لەلی بکەفێدەو یا ئایندەیگ خویناوی تر چەوەڕێی بوود، مانای ئەوەسە هویرکردن لەهەڵویستەیل ئەوسا لەچەو ئیسە هەوەجە وە دراسەت و لەیەکەودایِن تازە دیرێد.

عراق، جەنگ ناوخوەیی یا فیدراڵی

سەلاح گەرمیانی

گشت ئاماژەیل پشتڕاس ئەوە کردن، ك دویای نزیکەی ١٠ساڵ لە رمیان بەعس لە عراق، هیمان عراقیەیل و پیکهاتەیل جیاجیای مەیدان سیاسی عراقی نەك هەر نەتویەنستن نموونەیگ جوان دیموکراسی و ژیان هاوبەش پیشکەش بکەن، بەڵکوو رووژ لەدویای رووژ کیشمەکیش و ناکوکیەیل ناونیان قویلتڕەو بوودو پەیوەندیەیلیان لە خراوەو گام وەرەو خراوتر نەید.

ئەگەر پیکهاتەیل ناونی وڵاتیگ نەتویەنن وەیەکەو بژیەن و دریژە بیەنە ژیان سیاسی و ئابووری و کوومەڵایەتی و کلتووری خوەیان و ئەگەر نەتویەنن وە شیوەیگ دیموکراسی و مەدەنی و هاوچەرخانە مامڵە وەل یەکتڕی بکەن و دەس وەدەسکردن دەسڵات لەناونی خوەیان پەسەن نەکەن، ئەوە دی بایەسە بگەردنە شوون چارەسەر و سیستمیگ تر ئەرا ئەوەك لەو سیستم کویەن و سەخت وەرینە قورتار بوون و بتویەنن لاپەڕەی تازەیگ لە ژیان سیاسی و حوکمڕانی ناونیان واز بکەن.

بیگومان ئاشتکردن سیستمیگ وە سیستمیگ تر، نە کفرەو نەیش قەیەغەکریاگە، دی ئەگەریش ئیچنە نەود، ئەوە بار سەخت جەنگ و یەکتڕ پەسەن نەکردن و کیشمەکیش مەترسیدار، وڵات وەرەو کارەسات بەیێد.

لەعراق ئاشکراس ك پیکهاتەیل لەبان هویچ باوەت و مەسەلەیگ یا لەبان زوورم مەسەلەیل سیاسی و ئداری و شیواز حوکمڕانی گونجیاگ نین و گشتیان ناکوکی مێژوویی و سەختیگ لەناونیان وجوود دیرێد و ئومید چارەسەرکردنیشی وەی سیستم و شیواز حوکمڕانی ئیسە لە مەحاڵ دەرچیەو ترویسکەیگ دڵخوەشی و ئومید وەپیەو نەمەندگە ئەرا قورتاربوین لەی قەیرانە، خاسترین بەڵگەیش ئەزموون ١٠ ساڵ حوکمڕانی عراقە، ك ئایا وڵاتیگ ئەیە حاڵی بوود ئەڕاچە نەگەردیدە شوون چارەسەر و شیوازیگ لە حوکمڕانی و سستمیگ تر گونجیاگ؟ ئایا ئەگەر ئیچنە نەکریەید، ئەو کیشمەکیش و گرفتەیل چارەسەر نەکریاگە وڵات وەرەو کوورە بەن؟

عراق ها وەردەم دوڕیانیگ ، یا وەردەوامی و رازیبوین وەی سیستم حوکمڕانی ئیسە ك یەکسانە وە کارەسات و جەنگ تایفی و نەتەوەیی، یا وەدیکردن چارەسەر، چارەسەریش ئەرا ئی قوناغ عراقە بیجگە فیدراڵی و دابەشکردن وڵات ئەرا دو هەرێم تر سوننی و شیعە، هویچ تر نییە.

شیعەو سوننی جوور دو پیکهاتەی تایفی لە عراق، هەڵبەت نە تەنیا لە عراق، بەڵکوو لەبان ئاست ئەو وڵاتەیلە ك ئەو دو پیکهاتە لەلی نیشتەجییە، هەمیشە سەرقاڵ کیشمەکیش و جەنگ و کوشتار یەکتڕی بوینە، لەوانەیش: پاکستان و لوبنان و بەحرەین، وەل ئەوەیشا کیشمەکیش مێژوویی ناونی تورکیاو ئیران و کیشمەکیش ناونی سعودیەو ئیران و ئیجا دویای رمیان بەعسیش لە عراق شیعەو سوننی هویچ نەمەند وە یەکتڕی نەکەن، هەر لە تەقینەوەو جەمکوشی مەردم تا رەسێدە داگیرکردن ماڵ و حاڵ و رواکانن و سەربڕین و دەیەها کار و رویداگەیل تر.

چارەسەریگ ك مەندویدەو، تەنیا ماڵجیاییەو هەرکەسیگ لەماڵ خوەی حوکم خوەی بکا، چوینکە ئەوەك لە عراق گوزەرێد و روی دەید بار فرە مەترسیداریگەو زەنگ جەنگیگ تایفەگەری گەوراس و عراق لە کنار مەرگ و کارەسات وسانگە.

هەر لەوەر ئەوەیش فیدراڵی ئەرا ئیسەی عراق، ئەو کەشتیەسە ك تا رادەی خاسیگ تویەنێد عراق بڕەسنێدە کنار ئارامی و لەی قەیران ئیسە قورتاری بکا، وەلی ئەگەر هات و وەردەوام بوین لەبان ئی سیستم ئیسە، ئەوە بیگومان بیجگە ماڵویرانی و کوشت و کوشتار و تەقینەوە هویچ تر نیایدە بەرهەم.

کورد و یەکڕزی

کورد و یەکڕزی

جەبار حسێن

ئەگەر بخوازیم وە جوانی تەماشای ئەو بەشبەشەوبوینە بکەیم ك لەناو کوومەڵگای کوردەواری پەیا بوی، ئەوە بێگومان ئەڕامان دەرکەفێد ك هووکارەیل فرەیگ هەس ئەرا دروس نەوین یەکڕزی و یەکدەنگی و ئەو یەکنەگرتنیشە بویەسە مەسەلەیگ مەترسیدار لەناو گشت جمشتەیل سیاسی و کوومەڵایەتی و سەربازی وە دریژایی مێژوو خەباتمان و دی وەو خاتر یشە نەتویەنریاگە هویچکام لەو جمشتەیلە وەبێ دابەشبوین گوزەر بکا، ئمجا لەیرە تویەنیم هووکارەیل فرەیگ دەسنیشان بکەیم ك لە دروس نەکردن یەکڕزی نەخش داشتنە:

یەکەم- گشت ئەو دەسڵاتەیلە ك وە دریژایی مێژوو حوکم میرنشین و پێکهاتەو هووزەیل کورد کردنە، لەو دەسڵاتەیلە بوینە ك چوارچیوەی فراوانیگ داشتنە لە ستەم و یەیش ئیچنە کردگە پێکهاتەو گرووپەیل جیاواز وە زوور بلکیەنە یەکەو، بێگومان یەیش کاردانەوەیگ لەشوون خوەی هاوردگە.

دویەم – وە دریژایی مێژوو، مللەت کورد وە دەس قەیران ناسنامەی جیاواز تویش هاتگە، هەر لەوەر ئەوەیش لەشوون رمیان دەوڵەت ماد نەتویەنستیم جاریگ تر قەوارەیگ سەروەخوەی دروس بکەیم، ك وجوود ناسنامەیش هەوەجەی خواستیگە ئەرا دروسبوین بەرنامەیگ لەوەر خاتر گردەوکردن جیاوازیەیل، نموونەیش ئەرا ئەی مەسەلە رێککەفتن شێخ مەحموود نەمرە وەل ١٩ میر وپاشاو پشتکردن لە ئنگلیز لەشوون تاواننەوەی ٣٦ میر وەدەس ئمپراتۆریەت عوسمانی لەوەختیگ ك ئی ئمپراتۆریەتە لە رووژگاریگ بوی دویا هەناسە دا، یەیش وەو ماناس ك جمشتەیل دید دینییگ داشتن نەك نەتەوەیی و سیاسی.

سێیەم – دابەشبوین نەتەوەی کورد لەبان سێ دەوڵەت و نەتەوەی گەوراهیز خوەرهەڵات ناوین ك لە هویچ سەردەمیگ خوەندنەوەی سیاسی ئەرا مەسەلەی کورد نەیاشتنەو لەگشت سەردەمیگ تواستنە مەسەلەی کورد لە وڵاتەگەیان لەناو بووەن، ك یەیش رێگر بویە لەوەردەم دروسبوین قەوارە، چوینکە دەسڵات نەخش دیرێد لە دروسبوین ناسنامە وەتایبەت دویای دابەشبوینی لە جەنگ چاڵدیران ك ئی نەتەوە ئەرا یەکلاکردنەوەو پاکسازیکردن هساوەیل ناونی هەردوگ ئمپراتۆریەتە سەرەکیەگە وەکار هاتگە.

چوارەم – نەوین هویچ خوەندنگاو رێکخریاگیگ فکری لەناو پێکهاتەی نەتەوەی کورد، ك لە نەوین دەزگایگ فکری کوومەڵگا روی لە دین کردگەو یەیش ئیچنە کردگە فیشتر کێشەی ناسنامەی کورد قویلەو بوود، ك نموونەیش ئەرا ئی مەسەلە گشت جمشتەیل سیاسی و سەربازی سەدەی بیس بوی وە سەرۆکایەتی پیاگەیل و کەسایەتیەیل دینی.

پەنجەم – بونیاد پێکهاتەی کوومەڵگای کوردی ئیچنە هەڵکەفتگە ك لەگشت سەردەمەیل هامیتەبوین سیاسی و هامیتەبوین کوومەڵایەتی کوومەڵگا لەلی کەفتگەسەو، یەیش ئیچنە کردگە ك هامیتەبوین ئەرا بەرژەوەندی تایبەت دابەشبوین کوومەڵگا لەلی بکەفێدەو، مانای ئەوەسە لەناو ئی نەتەوە هەڵکەفت ئنسانی نەخش نەیاشتگە لە چەسپانن سسیتم و دروسبوین قەوارە.

لەلایگ ترەو دوینید لەمێژوو سیاسی گشت مللەتەیل دونیا فیشتر جەنگ مەزەوی بوار پەیاکردنە ئەرا دابەشبوین کوومەڵگا، وەلی لەناو مللەت کورد هویچ جیاوازییگ مەزەوی نەویەو فیشتر جیاوازی سیاسی و جەنگ و دابەشبوین داشتگەو لە هویچ سەردەمیگ وڵکەر ئی هەڵکەفتە نەویە.

هەر لەوەر ئەوەیش تویەنیم بویشیم لەی قوناغە وەرجە گشت چشتیگ هەوەجە وە یەکڕزی دیریم تا بەڵکەم جیاوازیەیل نەتویەنن کەلین لە ناونیمان فراوانتر بکەن و گەشەکردن هووشیاری کوومەڵگای کوردستان ئیچنە بکا ئەو جیاوازیەیلە نەمینن و گشتمان واز لە بەشیگ لە بەرژەوەندیەیلمان باریم لەوەر خاتر بەرژەوەندیەیل باڵاتر.

کیشمەکیش مەزەوی دیاردەی مەترسیداریگە

محەمەد شەریف

عراقەگەی شەکەت دویەکە، ئمروو لەناو گیژاویگ تر گوزەر ئەکاو قەیران ئیجارە جیاوازە، چوینکە تاریفەگەی لە شارستانیەت ئی چەرخە نییەو چارەسەریشی ها دەس کەسەیلیگ سەدەها ساڵە مردنە،وەلی هویچ وەختیگ نەتواستنە ئی کلتوورە وەناو پیرووزی ئەوان زینگەو بکریەید و کوومەڵگا و سەقامگیری وڵات بشیونێد، دیارە مەرام لەیرە تەقینەوەی ئاشوو تایەفەگەریە لە عراق ك هویچ لایەنەیگیان لەتی نەفدار نین.مەزەوەیل لە ئسلام، سوننی و شیعەیش وەلیا، نیشانەی ئازادی هویر ورا بوین، هەر لەوەر ئەوەیش

هەر وەختیگ کیشمەکیش مەزەوی لە مزگفت و حوجرەو شوونەیل تر دینی هاتە دەیشت و چیە ناو مەردمەو یا چیە ژیر سووزداری بی هووشی و کارەساتەو، دی ئەو وەختە وڵات تەز لەلی کەفێدەو، لەیرە ئویشیم مانگ چواردە هەوەجە وە ئاماژەی پەنجە نەیرێد و مەیدان ئەفغانستان و پاکستان و عراق بەڵگە ئەرا ئی کارەساتەنەو بیجگە ئەوەیش وە سیاسەتکردن دین ئسلامیش دویر لە قودسیەتەگەی رەفتارە خاسەگەی و ماریفەتە وەنرخەگەی، گشت ئەیانە تەنیا ماڵویرانیە لە گشت لایگەو.

ئەو کوومەڵگایەیلە ك هس وە وەرپرسیاریەتی مێژوویی کەن، مەرامیان سەقامگیری وڵاتەگەیانەو هویچ وەختیگ دەم ئەو شیشە واز ناکەن ك پرە لە کوڵەنجی تا نەچوودە بن بەخەڵیان و بەیدە پیانەو.

عەرەب ئویشێد نەفرەت لەو کەسە خەفتگ ئاشوو ئاگادارەو ئەکا، کوردیش نەفرەت لەوانە کەن کەیە کویەنە دەنە وایا ئەرا هەمان مەرام، وەلی جی داخە پەیمانەسازی وڵاتەیل وەناو ئسلام چشتیگ ترە،هەر لەوەر ئەوەیش دوینید گشتی جوور کوڵەنجی دەیدە پیمانەو و کەیە کویەنەیش کەنە بان سەرمان.ئەگەر هات و لەیرە کیشمەکیش تایەفەگەری کەفتە بوار سیاسی، ئەوە بیگومان وە ناچاری خوەی لە تون وتیژی فرەیگ دوینیدەو هەوڵ خنکانن و لەناوبردن وەرانوەر ئەیاد و زەخم ئی مەسەلەیشە لە زەخم کیشەیل تر قویلترە، هەر لەوەر ئەوەیش زانایەیل و شارەزایەیل سیاسەت وتنە "چارەسەر ئەو کیشمەکیشەیلە ك تاریف دینی دیرن مەحاڵە".دیارە سیاسەت چوینکە ناوجیکردن و داین و وەرگرتنەو ئاڵشت بوود و چەسپیاگ نییە، هەر لەوەر ئەوەیش دوینید هویچ وەختیگ سیاسەت لەبان بنەمای باوەر نییەو وەل شارستانیەت ناگونجیەێد.

مللەت کورد وە هویچ جووریگ ناکریەێد بیلایەنی خوەی لەی کیشمەکیش تایەفەگەریە ژێرپا بخاد، وەلی وەل ئەوەیشا نادێ دەنگ بەرزەو بکا لەوەختیگ ك بنەمایەیل دەستووری پەیوەندی وە هەرێم کوردستانەو دیرن،دی بایەد وە هەر جووریگ بوود کورد لەی کیشمەکیش تایەفەگەریە خوەی دویر بگرێد.

چوین کەڵك لە ناکووکیەیل وەربگریم؟!

ئازاد ئبراهیم

گشت ئەو کارەسات و قوربانیەیلە ك تویش مللەت کورد هاتگە، لەسەرجەم قوناغەیلی مێژوو ئەرامان باسی کردگەو ئەو داستانەیلە لە هەگبەی هیشتگەسەو ك وڵاتەیل گەورای جەهان هەر رووژیگ و سیاسەتیگ گرتیانەوەر ئەرا ئەوەك دژایەتی هەر جمجویلیگ سیاسی وەپی بکەن ك لە کوردستان سەرهەڵداوید، کورد هەر لە سەردەم عوسمانیەیل تا ئیسەی تورکیا وە دریژایی وجوود کورد لەژیر دەس کومار ئسلامی و لەخوەرئاوای کوردستان و لە وڵات ناونی دوچەمان مێژوویی دیرێد بیجگە سیاسەتیگ ك پرە لە دژایەتی و ملشکانن هویچ شیوازیگ تر جوان وەیەکەوەژیان کوردو دەسلاتەیل ئەو وڵاتەیلە لەتی نییە، لەبان ئاست جەهانیش ئەوەك ناوی ئەخلاق بوود ئەرا تەنیا سەعاتیگیش لەوەرانوەر کورد لە سیاسەت و مامڵەی ئەو وڵاتەیلە نەویە.

کورد وە دریژایی وجوودی لەعراق، هەر لەساڵ ١٩٥٨و سەردەم عەبدولکەریم و دویاخریش عەبدولسەلام و دویای ئەویش سەردەم رژیمە رمیاگەگەی سەدام حسێن و تائیسەیش هەر دژایەتی کریەێد لەروی هەقەیلی و لەلایەن هێز و کەسەیلیگەو ك سیاسەت و مامڵەیان هویچ بنەمایگ ئەخلاقی و ئنسانیەت و ئازادی تاك لەتی نییە.

باسەگەمان ئەوەسە عەرەب عراق نەك لەوەرانوەر کورد جوور دژە هویر و نەتەوەو خاك، بەڵکوو ئەوەسە رووژانە کیشمەکیش ناونی شیعەو سوننی لە یەك جوگرافیا ك ناو ئی عراقە گەوراترەو بوود و پەرە سێنێد.

ئیکەش کورد وەل ئەو هەمگە رەفتار و مامڵەی نائەخلاقیە ك وەلمانا ئەنجام دریا لەمێژوو سیاسی، بایەد ئیجارە ئیمە ئەو دەرسە لە گوزەیشتە وەربگریم و کاریگ بکەیم ناکوەکی ناونی هێزەیل تر ك لەبان بنەمای مەزەویە لە بەرژەوەندی خوەمان تەواو بکەیم.

بایەد کورد ئیجارە کار لەبان کزەوکردن ئەو دو هێزە بکا لەوەر خاتر گەورابوین و فراوانکردن هێز کورد لەعراق، ئیمەی کورد بایەد ئەرا یەکەمجار سیاسەت خاسیگ داشتویم وە چەواشەی جارانمان. هەرچەن کورد ئی کاریشە تەنانەت دوشمنەیلیشی نەکردگە، وەلی مێژوو باس فرەیگ لەی جوورە رویداگەیلە ئەرامان کردگە، ئەوەسە بریتانیا لە سەدەیل هەڤدەو هەیژدەو نووزدە لەوەختیگ زانستیاد ناتویەنێ زاڵ بوودە بان دەسلاتیگ جوور فەرەنساو ئسپانیاو جارجاریگیش روسیای قەیسەری، دی پشت وەو سیاسەتە بەسا ك چوین بتویەنێد کێشەیل ناونیان قویلترەو بکاو لەوەرانوەر کزبوین ئەوان خوەی جوور وڵاتیگ هێزدار دەربخەێد، یەیش ئاکام ئەو سیاسەتەسە ك ئیمە ئیسە لەی عراقە دوینیمنەی.

شایەد ئی قسەیلە لەلای مەردمانیگ ئەرای چوینیگ وشیارانەو ئەخلاقی نەود، وەلی ئەگەر ئیمەی کورد هەمان سیاسەت جاران باریمنە کار، ئەوە دوشمن و نەیارەیلمان فرە وەئاسانی تویەنن زەفەر لەلیمان بارن و هەمان کارەساتەیل جاران بارنە تویشمان، هەر لەوەر ئەوەیش بایەد ئیمەی کورد کەڵك لە ناکووکیەیل ئەوان وەربگریم لەوەر خاتر بتەوکردن هێز خوەمان، ك یەیش راسی و دروسی و تاریفە تەواوەگەی سیاسەتە.

نەتەوەخوازی لەڕوی تاریف و فامستن

جەعفەرئبراهیم

دیارە چەمك نەتەوەخوازی لەڕوی تاریف و فامستنەو چەمك سەختیگەو یەك ماناو یەك تاریف ناگرێدە خوەی. رووشنهویرەیل ئەوروٚپی و خوەرئاوا وە گشتی گرنگی فرەیگ دانەسە لەیەکەوداین و شیەوکردن ئی چەمکە، وەتایبەت لەساڵەیل هەیشتای سەدەی وەرین و دویای بڵاوبوینەوەی پەلاماریگ تر نەتەوەخوازی لە زوورم فرەی وڵاتەیل جەهان، ك ئەویش لە ئاکام شکەستهاوردن ئایدوٚلوٚجیای مارکسیەت و کوٚموٚنیستی و کووتاییهاتن جەنگ سەرد.

لەو رووشنهویرەیلە ك گرنگی فرەیگ دانەسە مەسەلەی نەتەوەخوازی"ئێرنێست گیلنەر ١٩٢٥-١٩٩٥"ك ماموٚستای فەلسەفەو فکرمەنیگ ناودار کومەڵناسی بویە، لەی باوەتەو ئویشید(نەتەوە فەرهەنگ و ئیرادەس، نەتەوە ئەو چوارچیوەسە ك هەردوگ یەکەی سیاسی و خواست و فەرهەنگی نەتەوەیی وە یەکەو گریە ئەیاد)و تاریف نەتەوەخوازی وەی شیوە ئەکاو ئویشێد(یە پەیوەندییگە لەناونی یەکەی سیاسی و یەکەی فەرهەنگی)، ك وە رای گیلنەر نەتەوەخوازی هەر لە بنەڕەتەو بنەمایگ سیاسیەو یەکیەتی نەتەوەیی و دەسەڵات سیاسی بایەد یەك بگرن.

وەل ئەوەیشا ئەنتوٚنی سمیس ك ئەویش لە ماموٚستایەیل ناودار زانکوٚی ئابووری لەندەنە، وەی شیوە باس لە بنەمایەیل فکری نەتەوەخوازی ئەکا:

* کوومەڵگای ئنسانی هەر لە سەرەتای دروسبوینی دابەش بویەسە بان نەتەوەیل جیاجیا.
* هەر نەتەوەیگ تایبەتمەندی و دروشم نەتەوەیی تایبەت خوەی دیرێد.
* ئنتمای ئادەمیزاد ئەرا نەتەوە، مەرج ئازادی و پێشکەفتن ئەو ئادەمیزادەسە.
* نەتەوە سەرچەوەی دەسەڵات سیاسیە.

ئەگەر وە فامستن موٚدێرنیگەو تەماشای جمشت نەتەوەخوازی کورد بکەیم، شایەد زوڵم لەو جمشت نەتەوەخوازیە بکەیم و جوور خواست لەلی نەڕەسیمنەو، وەلی ئەگەر وە چەو موٚدێرنیستەیلەو تەماشای بکەیم شایەت خاستر لەلی بفامیم.

زانستی جوگرافی لە دروسبوین نەتەوە گرنگی فرەیگ داسە خاك هاوبەش و مێژوو هاوبەش و کردگەسەی سەرچەوە ئەرا دروسبوین نەتەوە، وەلی زانست کوومەڵایەتی زووان هاوبەش و دین و فەرهەنگ هاوبەش وە سەرچەوەی دامەزرانن نەتەوە زانێد. وەل ئەوەیشا فەرهەنگ ئوٚکسفوٚرد ئنگلیزی ئی جوورە ئاشکرای نەتەوەخوازی کردگەو ئویشێد(نەتەوەخوازی خواست و ئارەزوو مەردمانیگە ك لە رەگەز و فەرهەنگ و زووان و ژیان هاوبەشن و لەوەر خاتر دامەزرانن دەوڵەت سەروەخوەی خەبات کەن).

لە فەرهەنگ هاریمانیش باس لەوە کریاگە ك نەتەوەخوازی پیکهاتگە لە خودگونجانن و رێککەفتن تاك وەل دەوڵەت.

مانای ئەوەسە نەتەوەخوازی فکریگ سیاسی – کوومەڵایەتیەو ئیچنە ئەکا ئەندامەیل کوومەڵگای نەتەوەیی وە خوەشەویسی خەبات بکەن لەبان بنەمایەیل هاوبەش نەتەوە ئەرا مقەیەتیکردن بەرژەوەندیەیل باڵای نەتەوە. ئمجا برێگ لە شارەزایەیل مەسەلەی نەتەوەخوازی وەپیان لەیواسە وجوود نەتەوەیل مێژوویی کویەنە، وەلی فکرمەنەیل سوٚسیالیست و لیبرالیست وە چەواشەوە دیاریکردن نەتەوەخوازی بەنەو ئەرا قوناغ سیاسی – کوومەڵایەتی تایبەت.

ئیسە لەبان ئاست جەهان نزیکەی هەیشت هەزار نەتەوە لەبان بنەڕەت فەرهەنگی و زووان هەن و تەنیا ٢٠٠ دەوڵەت نەتەوەیی و فرەنەتەوەیی هەن، مانای ئەوەسە مەرج نییە گشت نەتەوەیگ قەوارەی سیاسی خوەی داشتوود تا وەنەتەوە بناسریەێد، ئمجا وەل ئەوەیشا نەتەوەو جمشتەیل نەتەوەخوازی فرەیگ تویەنستنە لەناو دەوڵەت نەتەوەیگ تر و لەژێر مەرجەیل نالەبار مقەیەتی لە ناسنامەی نەتەوەیی خوەیان بکەن و بتویەنن وەرگری لە خاك و فەرهەنگ و ژیان هاوبەش و بار کوومەڵایەتی تایبەت خوەیان بکەن و لە هەوڵ دروسکردن قەوارەی سەروەخوەیی وەردەوام بوون جوور کورد و فلستینیەیل و نەتەوەیل تر.

گوزارشیگ لە نەتەوە

هەردی حەبیب

ناسنامەی نەتەوایەتی هەر نەتەوەیگ لەبان بنەمای ژیاری و دینی تاریف نەکریاگەو مێژوو هسکردن وە مەسەلەی نەتەوایەتی و مەرام لە سەرهەڵداین چەمك نەتەوایەتی لە ئاکام ئیرادەی یەکگرتگ و خواست ملل‌ەتەیل ئەنجام گرتگە.

قسەو باسکردن لە نەتەوەو هەوەجەیل نەتەوەبوین لە دونیای ئەمڕوو ، باسێگ وەرفراوانەو ناسیاری نەتەوەیل جووراوجووریش جوور زانستیگ سەروەخوەی تەماشا کریەێد، ك هەرچەنی تایبەتمەندیەیلیگ جوور زووان، فکر ، مێژوو ، کلتوور، مەرز دیاریکریاگ جوگرافی و ئەدەبیات ك هەر یەکیگ لەلیان نەخش گرنگ دیرێد لە وجوود هەر نەتەوەیگ ، وەلی وەو حاڵیشەو پەیوەندی فکری و فەرهەنگی ناونی نەتەوەیل چشتیگ حاشا هەڵنەگرە.

لەجەهان پێشکەفتنخواز ئادەمیزاد ئی چەرخە، ئەگەر هەر نەتەوەیگ خوەی وە بنەمای هویر تازەیگەو دەرنەخا، ئەوە بیگومان لەی ڕەوت جەهانیە مینێدە جی، چوینکە هویر ئادەمیزاد مەسەلەیگە لە وەرەو نوابردن و کوومەڵگایش وەبێ وەرگرتن هویروڕای یەکتری هویچ ئومید و ئارەزوویگی نیایدە دی، شایەد ئیسەیش هووکار دویاکەفتگی مەردم وڵاتەیل دویاکەفتگ فیشتر ریشەی لەوە بوود ك کەمتر دانیشتن و گفتگوو دیرن وەل یەکتری.

نەتەوەی کورد وە بوونەی گوزەیشتەی نالەبار سیاسیەو لە وڵاتەیلیگ ژیەید ك هەر یەك لەی وڵاتەیلە لە دید جوگرافی سیاسیەو تاریف تایبەت وە خوەیان دیرن. کوردیش بیجگە هەوڵ فەرهەنگی ئەرا چەسپانن خوەی، مقەیەتی لە پەیوەندی فەرهەنگییش کردگە وەتایبەت وەل ئەو وڵاتەیلە.

بیگومان مەسەلەی نەتەوایەتی جووریگە لە تایبەتمەندی راسکانی و چارەنویسیگ گریەدریاگ وە ژیان ئادەمیزادو بەڵکوو پەیوەسە وە ئاست ڕەسینەوەی ئەو ئادەمیزادە لەی مەسەلەی نەتەوایەتیە، ك یەیش پەیوەسە وە فکر و متمانەو دڵسووزی ئەرا لایەن نەتەوایەتی لە کوومەڵگا، یەیش مانای ئەوەسە ك نەتەوە بنەمایگ فکریەو پەیوەسە وە لایەن سووزداری و خوەشەویسی هەر تاکیگ لەو نەتەوە.

گوزراش و نەزەریەیل فرەیگ هەس ئەرا مانای نەتەوە، لەوانەیش:

نەتەوە لەبان بنەمای یەکگرتگی زووان جوور ئەوەك فکرمەنەیل ئەڵمانی تاریفی کردنەو یەکەمین کەسیگ بوینە ئاماژە وەپی کردنە، چوینکە یەکگرتگی زووان نەخش بنەڕەتییگ دیرید لە پیشکەفتن نەتەوە، وەل ئەوەیشا نەزەریەیل تر هەس باس لەوە کەن ك بنەڕەت دروسبوین نەتەوە چوودەو ئەرا مەیل و لایەنگری ملل‌ەت لە ژیان هاوبەش شان وە شان کلتوور و مێژوو، وەلی نەتەوە لەبان بنەمای یەکێتی ژیان ئابووری مەسەلەیگ ترەو بەرژەوەندی ئابووری لەتی بنەڕەتیگ بتەو ئەرا هس نەتەوەیی.

جیاوازی و لەتبوین جمشت نەتەوایەتی

کاروان ئاکرەیی

دابەشکردن کوردستان، لەتبوین جمشت نەتەوایەتی لەلی کەفتەو و زەمینەی جیاوازی دروسکرد لەناوی بەشەیل کوردستان لە بوارەیل گەشەسەندن ئابووری و سیاسی و کوومەڵایەتی و ئەرای چوین و شێواز خەبات و ڕوێ وەروی بوینەوەی داگیرکەرەیلی.

هەر بەشیگ کوردستان لەژێر سای سیستم حوکمرانی لە هەرکام لەو چوار دەوڵەتە ک کوردستان لەبانیان دابەش کریاگە، بویە خاوەن سفەت و تایبەتمەندی خوەی، بێگومان یەیش کاردانەوەی ڕاسەوخۆ داشتگە لەبان ڕادە و پەرەسەندن خەبات و هووشیاری سیاسی لەوەر خاتر ئازادی نەتەوەیی و هەرکام لەو دەوڵەتەیلە وە هاوکاری یەکتری کاریگەری داشتنە لەبان ئاراستەکردن ڕێرەو جمشت سیاسی.

بێگومان لەژێر سای سیستم و شێوەی حوکمرانی دەوڵەتەیل داگیرکەر کوردستان، خەڵک کوردستان کەمترین دەرفەت کار سیاسی ئاشتیانە ئەرای نەمەند و ئی دەوڵەتەیلە ئەرا جووداوانەوەی بوویچگترین جموجویل و داواکارییگ خەڵک کوردستان پەنا بردیانە وەر هێز، وەو مانا ک لەوەر خاتر ئامانجەیل ئازادیخواز مەردم کوردستان لۆژیک هێز جوور بنەمایگ هەمیشەیی وە درێژایی دەیەها ساڵ پیادە کردیان و جووداو لایەن وەرانوەر و شۆفێنی وەپی دیانەو.

لەوەرانوەر ئەوەیش هێز و لایەنەیل سیاسی لەوەر نەوین کەمترین بوار و هەناسەیگ ئاشتیانەی خەبات سیاسی، ناچار بوین وەگوورەی تایبەتمەندی هەر پارچەیگ کوردستان بایەس بوی ڕوویەڕووی درندەیی و شۆفێنیێتی داگیرکەرەیل بوونەو، وەو مانا ک خەبات چەکداری و پێشمەرگایەتی تەنیا ڕێیگ بوی لەوەردەم خەڵک کوردستان و هەر لەوەر ئەوەیش بایەس بوی وە هێز خوەی ئسپات بکردیادو لەی ڕێرەوە تویش جینۆساید و مەینەتی فرەیگ هات.

لە کوردستان عراق خەبات سیاسی و پێشمەرگایەتی، بەرزی و نزمی فرەیگ هاتە تویشی و لەتبوین و لەیەکترازیان و ڕەتەوکردن و لەناوبردن یەکتری یەیفەی حزب و لایەنەیل گرت و لە ئاکامیش جەنگ ناوخوەیی لەلی کەفتەو بنەمای وەکارهاوردن هیز دژ یەکتری شەرعیەت وەپی دریاو قربانی فرەیگ لەلی کەفتەو کاریگەری گشتلایەنی هاوردە بان جمشت سیاسی و گشت لایەنەیل ژیان کوومەڵگای کوردستان گرتەو.

لەیرە ئاماژە وە قسەیگ سەرۆک بارزانی کەیم لەوەختیگ وت" دی خوین کورد وە دەس کورد نارشیەید".

لەڕاسی ئەیە لە ئاکام هوێرەوکردن قویل ئەوساو ئیسەی بار کوردستان و لە هسکردنیگ وە وەرپرسیاریەتی نیشتمانی و نەتەوەییەو هاتگەو چەتر بەرز و فراوانیگەو تویەنیم لەژێر سایەی دویر لە خوسەو کینەت و ڕەتەوکردن یەکتری گەشە بەیمنە پرۆسەی سیاسی و دیموکراسی و ژیان هاوبەش و بوودە بەرنامەیگ گشتلایەنەی ئاشتەوکردن و ئاساییکردن کیشمەکیشەیل سیاسی و کوومەڵایەتی و قەبولکردن یەکتری.

عراق وەرەو کووره ئەچێ و کورد بایەد چە بکا؟

مایکڵ گەنتەر

دیارە وەل دەسوەپیکردن هەر رووژیگ کارەسات تازەیگ یەقەی عراق گرێدو پرسیار تازەیگیش وەل خوەیا ئەیەرێ ئەرا کوردەیل و ئایندەیان لەو دەوڵەت دەسکردە ك هویچ وەختیگ خوازیار ئەوە نەوینە بەشیگ بوون لەلی.

هەرێم کوردستان فیشتر لە تورکیا نزیکەو بوود و فیشتر لە حکوومەت بەغدا دویرەو کەفێد. لەراسی ئیسە تورکیا هاوبەش بازرگانی شمارە دو عراقە لەشوون ئەڵمانیاو زوورم بازرگانەیل تورکیا هان وەل هەرێم کوردستان عراق نەك وەل هەرێمە عەرەبیەگەی باشوور.

کوردەیل عراق هەوڵ ئەوە دەن لەرێ باکوورەو نەفتەگەیان رەوانەی تورکیا بکەن، یەیش لەوەختیگ تورکیای تیەنگ نەفت فیشتر پشتگیری کوردەیل عراق ئەکا لە کیشمەکیشەیل سیاسی وەل بەغدا.

کۆمپانیایەل تورکیا لە کوردستان عراق هانە گەشەکردن و کوردەیلیش وە رادەی فرەیگ لەلی نەف وەرگرن، ئەگەریش ئەیە وەردەوام بوود، ئەوە شایەد ئەو بریار مێژوو‌ییە ك لەساڵ ١٩٢٦ دریا ئەرا لکانن ولایەت موسڵ وە عراقەو نەك تورکیا، چەواشە بکریەید وەبی گووشداین وە خواست ئەمریکاو هاوپەیمانەیلی، ك یەیش راسیەییگە ك لەواقع دروسی کردنە.

هەرجووریگ بوود هویچ چشتیگ لەیانە روی نەیا ئەگەر ئەو جەنگە بەرپا نەکریاتاد ك ئەمریکا سەرکردایەتی کرد ئەرا رمانن دەسڵات سەدام حسێن دیکتاتۆر و لەناوبردن هەرەشەگەی لەبان کوردەیل.

دی وەگوورەی ئەوەیش کوردەیل ناخوازن ئەمریکا لە مەسەلەگە دویرەو بخریەید، ك جوور دویا دووس و زەمانەتکار کوردە، مانای ئەوەسە هەرێم کوردستان روویەروی تەنگەوەری بتەویگ بویەسەو،ك ئایا بایەسە بکەفیدە شوون سەرکردایەتی تورکیا یا ئەمریکا؟ یەیش لەوەختیگ ك تورکیا خوازیارە هەرێم کوردستان لە بەغدا جیاوە بکاو ئەمریکایش خوازیارە هەرێم کوردستان لە چوارچیوەی عراق بمینید وە مەهانەی مقەیەتیکردن سەقامگیری خوەرهەڵات ناوین، وەلی چەواشەی ئەو بار سیاسیە فرە دیار و ئاشکرا نیە.

هەرچەنی فیشتر بچیمنە بندروس ئی مەسەلە، شایەت چارەسەرکردنی مەحاڵ نەود، وەل ئەوەیشا پشتگیری ئەمریکا

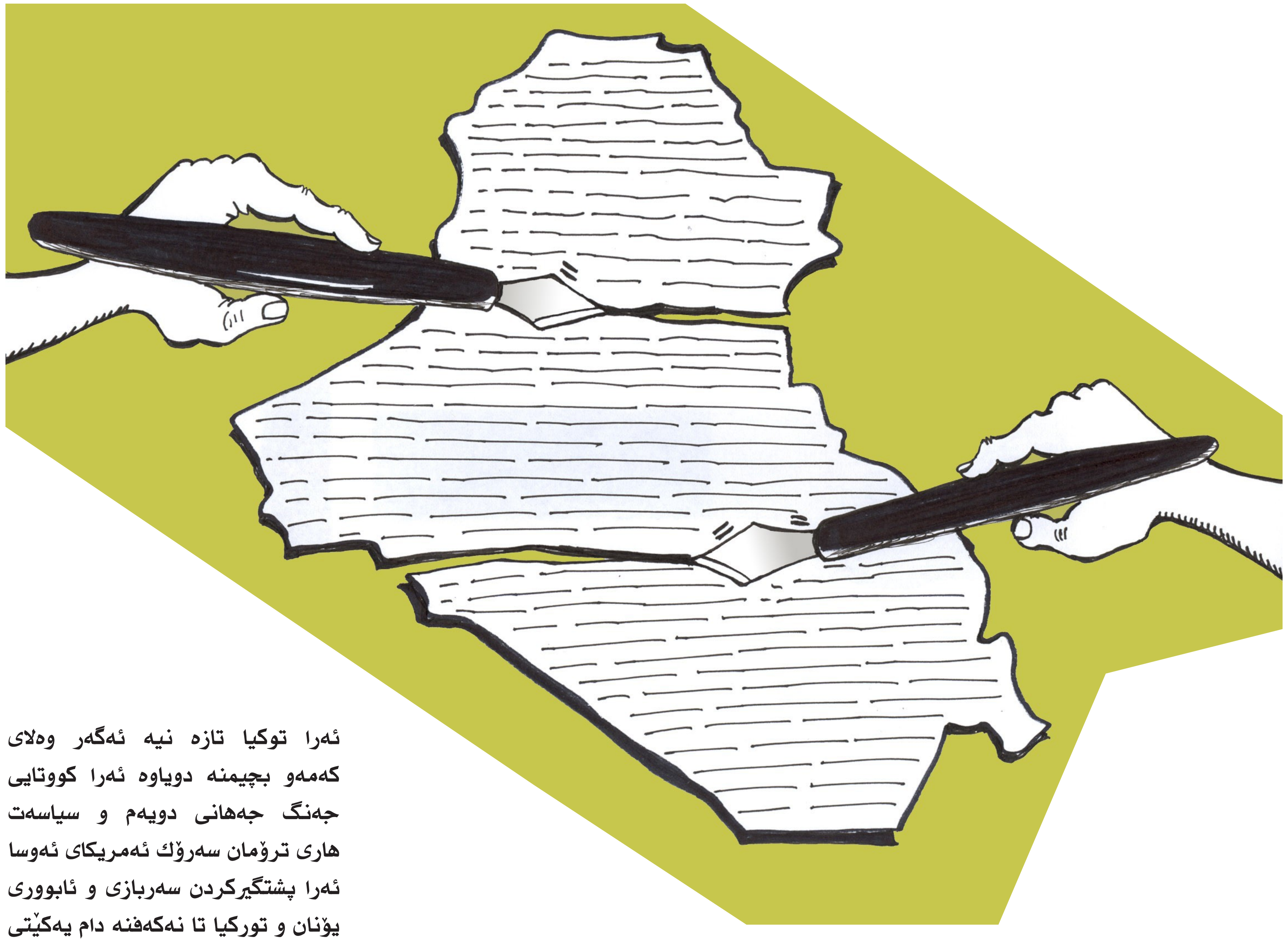

ئەرا توکیا تازە نیە ئەگەر وەلای کەمەو بچیمنە دویاوە ئەرا کووتایی جەنگ جەهانی دویەم و سیاسەت هاری ترۆمان سەرۆك ئەمریکای ئەوسا ئەرا پشتگیرکردن سەربازی و ئابووری یۆنان و تورکیا تا نەکەفنە دام یەکێتی سۆڤێت، ك وە گوورەی ئەوەیش تورکیا بویە گەوراترین و تەنیا وڵاتیگ ئسلامی ناو خوەرهەڵات لە ئەندامێتی ناتۆ لەساڵ ١٩٥٢.

دی لەوساوە هاوپەیمانی ئەمریکاو تورکیا ك هەردوگیان ئەندامن لە ناتۆ، وەچەنەها رویداگ و تەنگی گوزەر کردنەو ئاخرینیان پیکهات لە نارەزایی تورکیا لە ساڵ ٢٠٠٣ لەبەشداریکردن وەل هێز هاوپەیمانەیل ئەرا داگیرکردن عراق. هەر لەوەر ئەوەیش بوود تاریخ و سیاسەت ریچەڵەکیگ ئەڵلاجەوی بگرنە وەر.

بیجگە ئەوەك ساڵ ٢٠٠٣ ئەوە رویدا، وەلی تورکیا وە ئارامی و هاوسەنگیەو بویە نزیکترین هاوپەیمانی هەرێم کوردستان، ئنجا ئایا ئی هاوپەیمانیە زەرەد دیرید ئەرا کورد و سەقامگیری خوەرهەڵات ناوین؟ وەلی ئەگەر تەماشای بار ئیسە بکەیم لەیوا دیارە بەرژەوەندی کوردەیل وەل تورکیا تا رادەیگ سەقامگیر بوود.

پەیوەندی کورد و ئەمریکا شایەت فیشتر پەرە بسینیدو شایەت شەراکەتیگ وەل تورکیای هاوپەیمانیشی بمینید نەك وەل عراق ناسەقامگیر. ئیسەیش هەرێم کوردستان لەناو ئاڵشتکاری ژیەیدو دی نەبایەد ری جەنگ بگرنەوەر وەل حکوومەت عراق تا نەودە مایەی لەدەسداین گشت ئەو دەسکەفتەیل کوردە ك وە هەوڵ و خەبات فرەیگەو هاوردنەسەی دەس.

هایدرۆجین لە پیشەسازی نەفت

فەرهاد هەمزە محەمەد

پیکهاتەی سەرەکی نەفت خام هایدرۆجین و کاربۆنە، وەلی بیجگە ئی هەردوگ ماددەی سەرەکیە برێگ کانزای تر هالەتی وە ریژەی جیاواز، یەکیگ لەوانەیش (کبریتSULPHER)ە، ك وە تیکەڵبوینی وەل غاز هایدرۆجین کبریتید هایدرۆجین درووس بوود. ئمجا سفەتەیل غاز کبریتید هایدرۆجین(H_2S)پیکهاتگە لە:

- ⋆ غازیگ ژەهراویەو هەمان پلەی ژەهر غاز سیانید هایدرۆجین دیرید.
- ⋆ بی رەنگە.
- ⋆ وە گڕ کەویگەو سزیەید.
- ⋆ چڕی ئی غازە(١،٨٩غم/س٣) لە هەوا قورسترە، هەر لەوەر ئەوەیش هەمیشە لە شوونەیل نزم گردەو بوود.
- ⋆ لەئاو تاویەیدەو.
- ⋆ بوودە هووکار خوریان کانزایەیل، هەر وەو خاتریشە وەرجە کلکردن نەفت لەی غازە پاکەو کریەید، چوینکە وجوودی بوودە مایەی خوریان و کوناکردن لویلەیل نەفتی.

گەوراترین مەترسی ئی غازە دوچاربوینە وە مردن ئەگەر بڕ فرەیگ لەلی هەڵژیەید، چوینکە وە تیکەڵبوینی وەل خوینەو کاریگەری لەبان ئەنامەیل مەژگ دیرید و هەناسە قت ئەکا.

نیشانەیل هەڵژین غاز کبریتید هایدرۆجین پیکهاتنە لە" سەرژان، گیژبوین، پژمە، خاوبوینەوە، هسکردن وە نارەحەتی لویت و قورگ و گووش".

بیگوماَن رووژانەیش کاَرگەرەیل کومپانیای نەفت لە شوونەیلیگ جوور کەرکووك مامڵە وەل ئی غازە کەن و گشت رووژیگ پەیمانەی ریژەگەی کەن، ئنجا لە سەردەم بریتانیەیل ئەرا کەمەوکردن کاریگەری ئی غازە لەبان کارگەرەیل و ئەندازیارەیل وەتایبەت ئەوانەك لەبەش دقەتکردن یا تەرکیز کار کردیان رووژانە یەك لەتر شیر وەپیان دریا ئەرا نەهیشتن کاریگەری غاز کبریتید هایدرۆجین.

پیشەسازی نەفت لەوەر خاتر کەمەوکردن کاریگەری غاز کبریتید هایدرۆجین بەش دقەتداین دامەزراننە ك غازەگە سزنن و دویاخریش کلکریەید ئەرا کومپانیای غاز باکوور و لەورایشەو ئەو بڕە کبریتید هایدرۆجینە ك لەتی مەندگە وەشیوەی کبریت زەرد جیای کەنەوەو ئەرا مەرام بازرگانی فرووشنەی.

وەلی لەیرە ئەوەك مەندگە ئاشکرای بکەیم و بویشیمنەی، ئەوەسە ك ئی غاز مەترسیدارە تەنیا لە نەفت چاڵە نەفتیەیل مەرز شار کەرکووك وجوود دیرید و لە چاڵە نەفتیەیل بەسرە نییە.

دزین هەقەیل کورد فەیلی

جواد کازم خالّسی

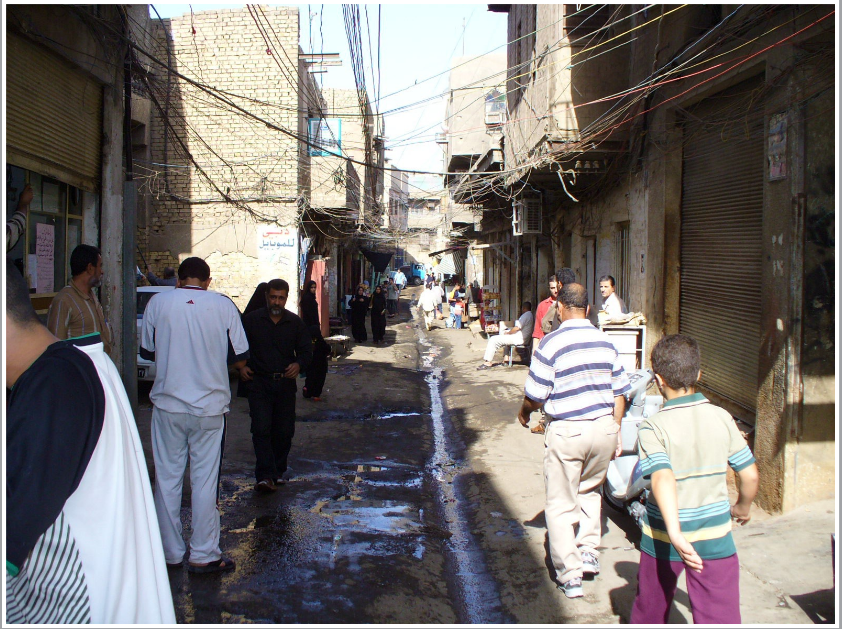

دەیەها سال٘ گوزەیشت و حکوومەتەیل یەك لەشوون یەك هاتن و چەنەها سەرۆکەیل ستەمکار و زەفتکار مردن و گشت ئەیانەیش مێژوویان لەلامان دیارەو تومار کریانەو هەقەیل رووڵەیل رەسەن عراق لە کوردەیل فەیلی وە تالا٘ن بریاو زەفت کریا لەلایەن ئەو سەرۆك و فەرمانڕەواو خاوەن ئەقڵەیل شۆفێنی و فکرەیل نارەوا ك دەرهەق ئی پێکهاتەی رەسەنە ناهەقی ئەنجام دان و کینەت فرەیگ دەرهەقیان داشتن وەتایبەت لەسەرەتای حوکم بەعس هەر لەسەردەم بەکر ك شۆفێنیەت فرەیگ لەوەرانوەریان هاوردە کار وە گوورەی رێنمایی حزب ك عراق پلکانە ژان فرەیگەو لەماوەی چوار دەیە.

ئەوە بوی قوناغ کووچ وەپیکردن تایفەگەری دەرهەق ئی پیکهاتە پەیڕەو کرد لەوەر ئەوەك شیعە مەزەو بوین وە مەهانەی تەبەعیەی ئیرانی، دی ئەو کووچ وەپیکردنیشە لە سەردەم سەدام و پیاوەیل بەعس فیشتڕەو بوی و چییە قوناغ تایفەگەری کوورانەو شێواز شۆفێنی لە بڕیارێگ پیس و دویر لە ئنسانیەت، ك فرەیگ لە جایەڵ جوانەیلیان خستە زندانەیل تیەریك وەبێ تاوان لەوانەیش زندان ئەبو غرێب و زندانەیل تر عراق.

رژیم رمیاگ بەعس ئەو سیاسەت کوورانە وەل ئی پێکهاتەی عراقیە لەوەر ئەوە هاوردە کار چوینکە کوردەیل فەیلی لایەن قورس ئابووری بوین لە عراق ك دەوڵەمەنترین ولا٘تەیل جەهان بوی و لەوە ترسیا پایەی ئابوورییان بەرزەو بودو کاریگەری بیاشتوود لەبان کوڕە نازپەروەر سەرۆکەیل ستەمکار و دارودەسەیان، هەر لەوەر ئەوەیش دەس کردنە نەخشەناین ئی پلان تاوانکاریە لەڕی دویرەو خستنیان وە مەهانەی ئنتمای نەتەوەیی ك فرەیگ لە دەوڵەتەیل عەرەبی و پێکهاتەیل تر عراقی وەپی خەڵەتانن و رووڵەیل ئی عراقە وە سەفەوی و فارس و خیانەتکار و چشتەیل تر تاریف کردن. بەڵێ ئی تایفەگەریە تەنانەت تا وەرجە چەن مانگیگیش لەدەم خوەینیشاندەرەیلیش ژنەفتیم ك رژیم بەعس هاوردەی کار دەرهەق زوورم مللەت عراقی وەگوورەی فیشتڕ لە سی سال٘ و هەر وەو خاتریشە دەسکردە کووچ وەپیکردن زوورەملی رووڵەیل رەسەن و خستەیانە بان مەرز ئیران و گشت مال٘ و موڵکەیلیان لەلیان زەفت کرد وە گوورەی ئەو ئامانجەیل خوەیانە ك لەوسا تائیسەیش شوونەواری مەندگە لەبان ئی پێکهاتە.

ئی کیشمەکیش ئیسەیشە ك ئمڕوو لەعراق دوینیمنەی دریژەدەر ئەو سیاسەتەسە ك هاووڵا٘تی عراقی لە هەقەیلی بیەبەش کریاو هەق زوورم مللەت لە ژیان ئازادانە ناهمی کرد و دەسکردە کوشتن و گرتن مەردم بیتاوان و جنگ تایفەگەری ئەڕایان دویران و دەسگرتە بان دارایی و هەقەیل مەدەنی و ناسنامەو موڵکەیلیان.

تویەنیم بویشیم دزین هەقەیل نەك تەنیا لەبان مال٘ و موڵك، بەڵکوو هەقەیل تاکە کەسییش گرتەو ك یەیش هەقە بنەڕەتی ئی پێکهاتەی زوڵلیکریاگ کورد فەیلیە بوی، ئمجا ئیسە بایەد لەبان گشت لایەنەیل سیاسی لەعراق جوور لایەنەیل بڕیاردەر و جیوەجیکار و سەرۆکایەتی داوای هاوردنەوەی هەقەیل تەواو ئی مەردمانە بکەن و قەرەبوو بکریەن لە ئاکام ئەو زوڵم و دزیکردنە ك لەلیان کریا.

کورد فەیلی و بڕیارەیل .. لە ناونی جیوەجیکردن و پەکخستن

عەبدولخالق فەلاح

کوردەیل فەیلی پێکهاتەیگن ك شیوەزووان خوەیان دیرن و بەشێگن جیانەکریاگ لە نەتەوەی کورد لەوڵاتەیل ئیران و تورکیاو عراق و سوریاو دەوڵەتەیل تر و ریژەی جیاجیاو هووز و تیرەیل فرەیگ گرێدە خوەی.

وجوود کوردەیل فەیلی لە عراق چوودەو ئەرا سەدەها ساڵ و لەناوچەیل خوەرهەڵات ئاو دجلەو پارێزگایەیل تر نیشتەجی بوینە جوور پارێزگای عمارەو کووت و دیالەو لە پارێزگای بەسرەیش حسەینیەیگ دیرن ك لەساڵ ۱۹۰۳ دروس کریاگەو تائیسەیش مەندگەو لە بەغدایش زوورمینەی کورد پێك هاوردنەو لە شارەیل هەرێم کوردستانیش وجوود دیرن.

هەرچەن کوردەیل فەیلی بوینە قوربانی بەشبەشەوبوین و ئی مێژوویشە چوودەو ئەرا ساڵ ۱۹۰۵ وەگوورەی رێککەفتن ئەرزروم تا جموجویلیان بکەفێدە وەر چوارچیوەی وەرتەنگیگ لەدویای ئەو ئازادی فراوانە ك داشتنەی لەناو خاکەیل خوەرهەڵات لە عراق و ئەو رێککەفتنە کردەیانە دو بەشەو لەناونی عراق و ئیران و لەهەمان وەخت تاریخیانیش چوودەو ئەرا نزیکەی ۲٦۷۰ی وەرجە زایین و پەیوەسە وە دوڵەت عیلامی ك تا ساڵ ۲۲۲۰ وەرجە میلاد حوکم کرد، دی وەو بوونەیشەو ناوەگەیان خریا پاڵ(پیلی)پاشا ك حوکم سولالەگە کرد، ك عەرەب پیت(P)کردنەسە(ف)و ئیسەیش ئەوان یەکیگن لە پێکهاتەیل عراقی و رێژەیان لە عراق رەسێدە زیاتر لە یەك ملیۆن و نیم، ك هەر لەساڵ ۱۹۲۵ لەوەخت حکوومەت یاسین هاشمی و حکوومەتەیل تر یەك لەشوون یەك کەفتنە وەر جیایی رەگەزی تا رەسیە وەخت رژیم بەعس ك لەساڵ ۱۹۷۰ دەس کردە دژایەتیکردنیان و لە ٤/ ٤/ ۱۹۸۰دڕندەترین رەفتار لە وەرانوەریان هاوردەکار و کووچ زورەملی وە فیشتر لە ٦۰۰هەزار کەس لەلیان کرد وەبی تاوان و هەرچی بەڵگەو ماڵ و موڵکە لەلیان زەفت کرد و تەنانەت زیاتر لە ۱۲ هەزار جایەڵ جوانەیلیان بێ سەروشوون کرد و تائیسەیش چارەنویسیان نادیارەو لایەنەیل پەیوەندیداریش جوور وەزارەت هەقەیل ئادەمیزاد گرنگی وەپیان نەیانەو ئەوانیش پەیوەسن وەی خاکەو هەر لەوەر ئەوەیش ئنتما دیرن ئەرا حزبەیل جووراوجوور دینی و چەپ و راس و نەتەوەیی و بەشیگیش لەلیان سەرەوەخوەیانن و خاوەن هەڵوێستەیل ئازایەتی و هەزاران شەهید پێشکەش کردنە لەوەر خاتر وەرگری لە خاك و نیشتمان، وەل ئەوەیشا نەخش خاسیگ داشتنە لە شوورشەیل رزگاریخواز و ئیسەیش وە دڵسووزیەو بەشداری کەن ئەرا پشتگیری لە دیموٚکراسی لە عراق و پەیوەندی بتەویگ دیرن وەل گشت مەردم کوومەڵگا.وەل ئی هەمگە قوربانی و هاوردنەوەی هەقەیل ئەوانەك لە کوردەیل فەیلی کەمتر قوربانی دان و هەرچەنی مەسەلەگەیانیش گەوراوە بوی و یاساو بڕیارەیل فرەیگ لەباوەتیانەو دەرکریاو لەوانەیش: یاسای ناسنامەو هاوردنەوەی دەرکریاگەیل سیاسی و بڕیار ئەنجوومەن سەرۆکایەتی شۆمارە ۲٦ لە ۲۲/ ۹/ ۲۰۰۸و بڕیار جینۆساید لە دادگای باڵای تاوانەیل لە ۲۹/ ۹/ ۲۰۰۸و بەیاننامەی ئەنجوومەن وەزیرەیل لە ۲۰۱۰و قەوڵ ئەنجوومەن وەزیرەیل لە ۸/ ۱۲/ ۲۰۱۰و لیژنەی لاوردن شوونەوار خراو لەبان کوردەیل فەیلی لە وەزارەت هەقەیل ئادەمیزادو لیژنەیل تر ئەرا چارەسەر کێشەیل ئی پێکهاتە، وەلی جی داخە ئەو بڕیارەیلە کەمتەرخەم کریانەو دریخی لە جیوەجیکردنیان کریەێد لە برێگ لە دام و دەزگایەیل دەوڵەت و هەوەجە وە چەودیری زیاتر دیرێد ئەرا جیوەجیکردن ئارەزووەیل ئی مەردم ستەمدیدە.

کوردستان هەوەجە وە لیژنەی باڵای تەیارەوانی دێرێ

ئازاد ئبراهیم شاڵ

هەرێم کوردستان هەوەجە وە لیژنەی باڵای تەیارەوانی دیرێد و بوودە ستوین مقەیەتیکردن ئاسایش نەتەوەیی کورد، چوینکە ئاشکراس هەرێم کوردستان و جوگرافیاگەی و هسیاری ناوچەیی لە گشت بوارەیل ژیان خوازیار ئەوەسە ئی لیژنەی باڵا داشتویم.
ئی لیژنە بایەد سەر وە سەرۆکایەتی هەرێم کوردستان بوود، ئی لیژنە کلیل قوفڵەگەی دابینکردن ئاسایش نەتەوەییە ئەرا ئی هەرێمە. ئمجا جوور گشت وڵاتەیل پێشکەفتگ دونیا، هەرێم کوردستانیش تەقالا ئەرا ئەوە ئەکا گرنگی بیادە کاروبار تەیارەوانی شارستانی و سەربازی.
ئیمە ئیسە سەربازگەیگ نەیریم و سەر وە حکوومەت فیدراڵ عراقیم، ك وەل وەزارەت وەرگری عراق و لەرێ هەردوگ فەرماندەی هێز ئاسمانی عراق و فەرماندەی تەیارەوانی سوپا کارەیلمان بریەێدە رێیەو ، وەتایبەت کاروبار خوەندکارەیل و ئەفسەرەیل.
بێگومان ئەو کەسایەتیەیلە ك لەناو ئی لیژنە کار کەن بوونە چەتر گەورایگ لە گشت بوارەیلی و لەوانەیش:
٭ سەرپەرشیکردن گشت ئەو تەیارەخانەیل ناودەوڵەتییە ئەکا ك هانە ناو هەرێم و ئی سەرپەرشیکردنیشە نەك ئەرا دەسخستن لە کاروبار تەیارەخانەیل، بەڵکوو ئەرا هویر و ئەرای چوین و کارەیل گرنگە .
٭ سەرپەریشکردن گشت رێککەفتنیگ ئەرا سەندن تەیارە ئەرا دام و دەزگایەیل هەرێم جوور: وەزارەت ناوخوەی ئەرا کۆنترۆڵکردن ئاسایش، هامشوو، وەرگری شارستانی، وەزارەت کشتوکاڵ و ئاویاری ئەرا کاروبار کشتوکاڵ، وەزارەت تەندروسی ئەرا فریادرەسی ئاسمانی، وەزارەت رووشنهویری و جایەڵەیل ئەرا کاروبار یانەی تەیارەوانی ئەرا جایەڵ جوانەیل هەرێم.
ئەگەر وەزارەت جیوازکردن و پەیوەندیەیل بخوازێ رێککەفتن وەل کۆمپانیایەیل بیگانە بکا ئەرا هامشوو، لەی حاڵەتە بایەد لەرێ ئی لیژنەی باڵای تەیارەوانیەو بوود. هەر لەرێ ئی لیژنەیشەو بایەد پەیوەندی وە هەردوگ هێز ئاسمانی عراق و هێز تەیارەوانی سوپاوە بکریەێد ئەرا سەرپەرشیکردن کاروبار خوەندکارەیل هەرێم ك بوونە تەیارەوان، ك ئی پانیشە وەل هاوکاری وەل وەزارەت پێشمەرگە جیوەجی کریەێد، ك وەزارەت پێشمەرگەیش وە شانازیەو دەس ئەکادە جیوەجیکردن ئی کارە.
وەل ئەوەیشا ئەندامەیل ئی لیژنەیشە پێك تیەێد لەیانە: تەیارەوان، ئەندازیار تەیارە، لۆجیستیك تەیارە، شارەزا لەبوار رێککەفتنەیل ناودەوڵەتی، کەسێگ شارەزا لە بوار کاروبارەیل دارایی، نوێنەر ئەنجوومەن وەزیرەیل ك شارەزا بوود لە بوار پلاندانایین.
لیژنەگە بوودە خەت دویەم ئەرا بتەوکردن کارەیل تەیارەوانی شارستانی لەشوون خەت یەکەم ك ئەویش دەزگای گشتی تەیارەوانی شارستانیەو ئومید ئەوە کریەێد وەی نزیکەیلە بچوودە بوار جیوەجیکردن.

خانەقین لە تەعریب و تەرحیل ئەرا سزانن باخەیلی

جەماڵ ئەرکەوازی

سەرەتا خوازم وە گیرستن و چەو پڕ لە ئەسرەو چەن پرسیاریگ ئاراستەی شارەگەم بکەم و بویشمەپی: ئەی خانەقین ئەڕاچە هەمیشە پەلکیشد کەن وەرەو چەوسیان و ئازار؟ ئەراچە هەمیشە تیر کوشندە لە جەسەد کار ئەکا؟ ئەرا خەم گشت شارەیل تر کیشید و کەس خەمخوەرد نیە؟ ئەراچە ناحەزەیل خوازیارن سروشتە جوان و دڵرفنەگەد لەناو بووەن؟ ئەی مەگەر تن داڵگ ئەو ڕوڵەیل قارمانە نەوید ك سینەی خوەیان کردنە سپەڕ ئەرا وەرگری لە خاك کوردستان؟ مەگەر تن دەروازەی زاگرۆس نید ئەرا نیشتمان کوردەیل؟ مەگەر وەخاتر کیشەی کورد و کوردایەتی نەوی مەردمە ڕەسەنەگەد جیواز کریا وەرەو ناوچەیل شوورەکات باشوور عراق و ماڵ و موڵکەیلیان لەلیان زەفت کریا؟ ڕوڵەیل جایەڵ جوان و خوین گەرمد لەوەرچە وەجەم زینگ وەچاڵ کریان؟ لەوەرچە ئاوایەیلید خاپوور کریان؟ شەرم نیەتواید ئەی شارە دڵسزیاگەگەم بانگ محەمەد ئاشکرا خوەشە، دەنگهەڵوڕ با گشت دونیا بزانید ك ئیسەیش غەدر لەلید کریەیدو ناوژدان و تێکدەرەیل توان وەردەوام سیەپووش و ئازەیەتبارد بکەن، پەردەی شەرم بدڕ و خوەد لە تەوق ستەم و ناهەقی بارە دەر، ناو ئەوانە ئاشکرا کە ك ژەهر کوشندە دەنە پید و پلان نا ئنسانی ئەراد دانەن، با ڕوڵەیلد یەکگرتگ بوون تا تنیش نەکەفیدە ناو تەنگ و چەڵەمەی بیکەسیەو، تا باخەیلد نەسزیەن، شیرازەی پیکهاتەیلد نەشیویەن، نەوەیلد نەترسیەن، ئارەزووەیلد نەخنکیەن.

بەڵی وەگوورەی ئاماریگ لەلایەن رووژنامەنویسەیل شار خانەقینەو ئەو دەرکەفت ك شمارەی باخەیل سزیاگ ئەو شارە ڕەسیەسە زیاتر لە ١٤٠ باخ و لیژنەی وەرگریکردن لە بەرژەوەندیەیل گشتی شارەگەیش داوای دەس لەکارکیشانەوەی وەرپرسەیل شارەگە کردنە.

بیجگە ئەوەیش ئی کردەوەی نا ئنسانیە ئەرا ماوەی فیشتر لە شەش ساڵە هەر وەردەوامی دیرید و هیمان هویچ تاوانباریگیش لەی باوەتەو دەسگیر نەکریاگەو لە ئاکام ئی ڕەفتار و هەڵسووکەفتیشە حکوومەت ناوچەی خانەقینیش نەتویەنستگە کۆنترۆڵ مەسەلەگە بکا، یا وەلای کەمەو بتویەنید مەرزیگ ئەرا ئی دیاردەی باخ سزانن دابنەید.

هەر لەوەر ئەوەیش ئەمیدەواریم ك وەرپرسەیل و لایەن پەیوەندیدار ئەو شارە چارەسەریگ بوینەو ئەرا کووتاییهاوردن وەی دیاردەو مقەیەتی لە سروشت جوانی شارەگە بکەن، چوینکە ئەو شارە لەڕوی ئابووری و سەرچەوەی پترۆڵیشەو گرنگی فرەیگ دیرید ئەرا کوردستان، ك خەریکە چاڵە نەفتیەیل مەسفاو نەفتخانە گەشە دەیدە ئابووری هەرێم و هەر هویچ نەود ئەو تەلاّی سیە لەناو خاك خانەقینیەیلەو هەڵقوڵیەید و چوودە خەزینەی حکوومەتەو، ئنجا هەق ئەوەسە وەرپرسەیل و لایەنەیل پەیوەندیدار شارەگە حورمەت مەردمەگەی بگرن و ریز لە خەبات بیوچان ڕوڵەیلی بگرن و مقەیەتی لەو باخەیلە بکەن، چوینکە ئەوان ئیسە لەو باخەیلە زیاتر چشتیگ تر نەیرن و قەرەبوو نەکریانە لەئاکام ئەو دەروەدەری و ماڵویرانیە ك ساڵەیل فرەیگ هاتە تویشیان و دویاخریش ئویشیم: هەر داریگ لەو باخەیلە زینەتیگە ئەرا شارەگەو مقەیەتی لە ژینگەیشی ئەکا.

ئاسوو رەسانن کوردەیل فەیلی

محەمەد عەلی سەماوی

رەسانن لە دەوڵەتەیل جەهان پلەی یەکەم وەرگرتگەو هەر لەوەر ئەوەیش پەرە وەپی ئەدریەێد وەگوورەی ستراتیجیەت تەکنیکەیل تازە. رەسانن مەیدان و دەریایگ وەرفراوانە وە وەسیلەو میکانیزمەیل جووراوجوور ژنەفیاگ و دوینریاگ و خوەنریاگی جوور رووژنامەو گووڤار و بڵاوکریاگەیلی و هەر لەوەر ئەوەیش دەوڵەتەیل لە بوارەیل ژیان سیاسی و ئابووری و زانستی و رووشنهویری و کوومەڵایەتی..هتد پشت وەپی بەسن.

رەسانن دەزگایگە کاراو دید جەهان وەرەو لای ئەو دەوڵەتە کیشێد لەرێ هووکارەیل وەکارهاوریاگی، وەل ئەوەیشا رەسانن کوردی یەکێگە لەو هووکارەیل تازە ك تیەریەیدە کار و لەناونیانیش رووژنامەگەری جوور وەسیلەیگ ئەرا ئاشناکردن خوەی وە جەهان و هەر لەوەر ئەوەیش وەرجە ١١٥ ساڵ رووژنامەی"کوردستان" دەرچی و رووژنامەیگ بوی نەخش فرەیگ داشت ك هەرچەنی لەسای بار سەختیگ بوی و ئازادای و مەینەتیەیلی دیار بوی، وەلی وەل ئەوەیشا تویەنست خوەی دەربخا وەشیوەیگ خاستر لە رووژنامەیل تر لەرێ قەڵەم دەسەیگ لە کوردەیل خەیرومەن و نەخش کاریگەریگ داشت تا رەسیە ئەوەك رووژنامەی کوردستانی پەرە سەند و شمارەی فرەیگ لە رووژنامەیل رووژانەو گووڤار هەفتانەو مانگانە دەرکریەێد و خزمەت رەسنێدە گشت پێکهاتەیل کوومەڵگا وەتایبەت جایەڵ جوانەیل و هەواڵەیل گەرم سیاسی وەپیان رەسنێد بیجگە هونەر و مۆسیقاو ئەدەب و فکر و فەلسەفەو باوەتەیل کوومەڵایەتی وەتایبەت باوەتەیلیگ ك پەیوەسەن وە مەسەلەی ژن و ماڵ و ئاینده.

وەلی بەش کوردەیل فەیلی لە رەسانن لەچەو رەسانن پێکهاتەیل تر لە کوومەڵگایەیل ئەوسا کەم بوی و پەنا بردیانە وەر هەر رووژنامەیلیگ ك باس لە هەقەیلیان بکردیاد، هەر لەوەر ئەوەیش برێگ لە رێکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی کوردەیل فەیلی و کەسەیلیگ خودبەخش وەی خاترە دەرکەفت و لە دەیشت عراق رووژنامە دەرکردن لە سەردەم رژیم رمیاگ ك نواگیری لە ئازادی کرد وەتایبەت لە کوردەیل فەیلی و کووچ وەپیکردن زوورەملی و مەینەتیەیل فرەیگ هاوردە تویشیان، هەر لەوەر ئەوەیش توانای دەرکردن رووژنامە نەیاشتن وە زووان خوەیان تا دید مەردم رووشنهویر و سیاسیەیل جەهان و لایەنگرەیل دیمۆکراسی وەرەو لای کێشەو چارەنویسیان بکیشن.

دویای ئەوەیش کارەیل نائنسانی رژیم وەرین دەرهەق کورد فەیلی و لەناوبردن وەجەم دژ ئنسانیەت ئیچنە کرد لەشوون رمیانی لە ٩-٤-٢٠٠٣ کوردەیل فەیلی دەس بکەنە چالاکی و بەشداری بکەن لە جمشت رەسانن، ئەویش وەگوورەی بەشداریکردن کاراو سەرەتای ئەوەیش دامەزرانن دەزگای رووشنهویری و رەسانن کوردەیل فەیلی شەفەق بوی، ك کارەیل کەموینەیگ ئەنجامداو یەکەمین دەزگایگە لە بوار رەسانن ئەرایان و تەنیا دەزگایگە ك رووشنایی ئەخادە بان کێشەو گرفتەیلیان و دەسکردە هەوڵداین وەل دەسڵات عراقی ئەرا جیوەجیکردن هەقەیلیان جوور هاوردنەوەی هەقەیلیان لە ناسنامەو ماڵ و موڵك و قەرەبووکردنیان، ك ئەیانەیش لەرێ رادیۆی شەفەق و رووژنامەی ئافاق کورد و گووڤار فەیلی و گووڤار ئاراو گووڤار گوڵ سوو، یەیش بیجگە لە سمینار و کۆنگرەیل و باس ئەو کێشەیل گرنگە ك ئەنجامی ئەیاد و پەیوەسە وە چارەنویسیان.

لەیرە بایەد ئاماژە وە ئەوە بکەیم ك رادیۆی شەفەق تەنیا رادیۆیگە هەواڵەیلی وە شیوەزووان فەیلی پەخش ئەکا، ك یەیش چشت کەمیگ نییەو نیشانەی ئەوەسە ك کوردەیل فەیلی مەشق چالاکی و توانای خوەیان کەن و پابەندن وە چالاکیەیلیان و هەرچەن تویش دەردەسەری و مەینەتی هاتنە، وەلی هێمان باوەر وەدادگەری کێشەگەیان دیرن و راسگووانە و دڵسووزانە کار کەن وە گوورەی ئەخلاقیەت و ئنتمایان ئەرا نیشتمانەگەیان و هسکردنیان وە وەرپرسیارێتی.

بیگومان دەزگای شەفەق وەگشت کەرەستەیل رەساننەگەی جوور هەڵقەیگ پەیوەس بویە لەناونی خوەی و مەردم کورد فەیلی، چوینکە گوزارش لە کێشەو ئارەزووەیلیان ئەکا، وەتایبەت ك ئیمە لەی سەردەم ئازادی و رووشنایی دیمۆکراسیە ژیەیم و باوەر وە هەق بریار چارەنویس مللەتەیل دیریم، هەر لەوەر ئەوەیش ئومیدەواریم رەسانن کوردەیل فەیلی گامەیل فراوانتر بگرێدەوەر ئەرا خزمەتکردن وەی پێکهاتەی عراقی رەسەنە لەرێ وەدەسهاوردن دەسکەفت فێشتر و هەوڵداینی ئەرا یەکلاکردنەوەی کێشەیلیان ك هێمان فرەیگ لەلی چەوەرێ چارەسەر و جیوەجیکردنە.

رەسانن لەناونی وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتی و ئازادی

ئازاد حەسیب قەرەداغی

میدیاو دەزگایەیل رەسانن، جوور دامەزریاگیگ وەل هاوولاٚتی و گرووپ و سەرجەم کوومەڵگا پەیوەندی دیرن و هەق لەلای یەکتری دیرن. میدیا ئەو هەقە لەلای کوومەڵگاو دامەزریاگەیلی و تەنانەت هاوولاٚتیەیلیش دیرید ك حورمەت ئازادیەیلی بگرید، چوینکە وجوود میدیا لە بار ئازادیگ هاوشان دەسەوەرکردن چەن بنەمایگ ترە جوور" جیاکردنەوەی دەسلاٚتەیل، ئالٚشت و ئوڵشتکردن ئاشتیانەی دەسلاٚت، بەشداری سیاسی، کوومەڵگای شارستانێتی کارا، بازاڕ ئازاد ك وە نیشانەو بنەمایەیل سەرەکی کوومەڵگای دیموٚکراسی دانریەید.

هاوولاٚتیەیلیش لەچوارچیوەی بنەمایەیل وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتی هەق ئەوە لەلای میدیا دیرن ك لە زەمینەی ئەو ئازادیە ك ئەرا دەزگایەیل رەسانن فەراهەم بویەو کار لەتی کەن لەڕوی کوومەلاٚیەتیەوە ئەرکەیلیان کەفیدە بانی و بایەسە پابەند بوون وە ئەوەك لەوەخت کارکردن ئەرا وەدیهاوردن ئامانجەیل پیشەیی خوەیان نەونە مایەی زەرەدرەسانن ماددی و چشتەیل تر.

هەڵبەتە دید جیاجیا هەس ئەرا دیاریکردن چەمك وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتی، ئنجا کەسەیلیگ هەن رەسانن وە پیشەیگ دانەن و راسەوخوٚ پەیوەسی کەنە بازاڕەو، یەیش وەو مانا ك رەسانن وەسیلەیگە ئەرا فرووشتن زانیاری لەوەرانوەر ئەو داهاتە ك کەفیدە دەسی، دی نوڕید ئەیانە گشت سیستمەگە لە پیشەیگ کوڵەو کەن ئەرا بازاڕگەرمی و پەیاکردن پویل، ك وەی بوونەیشەو تا ئەو رادە ئازادی وەخوەیان رەوا دوینن ك بلاٚوکردنەوەی باوەت و ئاگادارکردنەوە خاسترین کالاٚس ئەرا فرووشتن و پەیاکردن داهات، هەر لەوەر ئەوەیش دوینید لەبان ئی بنەما کار کەن و پەیمانەسازی پیشەیی لەلای ئی جوورە کەسەیلە ئەرا گشت مەسەلەیگ چ کوومەلاٚیەتی یا سیاسی و تەنانەت هونەری و کلتووریش تەنیا ئەوەسە ك چەنیگ بازاڕی گەرمە.

نووڕستنیگ تر هەس ك رەسانن جوور دامەزریاگیگ کوومەلاٚیەتی فراوانتر دوینید، یەیش وە ئەوەك رەسانن جیوازکەر زانیاریەو ئەکەیلیگ پەروەردەیی و گەشەوەپیداین و رەساننکار کلتووری و سیاسی و خوەشگوزەری دیرید و هەر لەوەر ئەوەیش لەبان بنەماو پەیمانەسازی هەر یەکیگ لەیانە وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتی کەفیدە بانی.

رەسانن سیستمیگە لەناو کوومەڵگایگ دیاریکریاگ و لە ماوەیگ دیاریکریاگیش کارەیلی ئەنجام دەید، ئنجا لەی رویەو رەسانن ئەرکەیلیگ گرینگ لە گشت کارەیل کوومەلاٚیەتی و سیاسی و کلتووری نیشان دەیدو نەخش هاوکاری و تەواوکاریەیلی هویچ کەمتر نیە لە پیکهاتەو دامەزریاگەیل تر کوومەلاٚیەتی ئەرا مقەیەتیکردن گونجیان و ئاشتیانەی کوومەڵگا.

لەبان بنەمای ئی ئەرك و بنەمای وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتییشە، دامەزرانن و ریکخستن رەسانن بایەسە وە جووریگ نەخش خوەی نیشان بیەید ك گرینگ بوود ئەرا ئیسەی کوردستان و کیشەگەی.

ئنجا ئەرك ریکخستن رەساننیش وەرجە هەر لایەن و دامەزریاگیگ کوومەلاٚیەتی کەفیدە مل خود میدیاکارەیل، چوینکە ئەوان ك وەرپرسیارێتی پیشەگەو چەسپانن ئازادی ها بانیان وەهەمان رادەیش وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتییش کەفیدە بانیان لەوەرانوەر کوومەڵگاگەیان، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە لەلایگەو ئازادی رەسانن بچەسپنن جوور مەسەلەیگ خواست و رەسەن، لەلایگ تریشەو بایەسە شوونیگ خاس و گونجیاگ ئەرا ئی ئازادیە لەناو وەرپرسیارێتی کوومەلاٚیەتی دیاری بکەن.

هەق ئابووری

د. محەمەد ئەمین گەناوی

وەل گەشەکردن هزر سیاسی و فەلسەفی و کوومەڵایەتی، وشەی هەق هاووڵاتیبوینیش وەردەوام وەکار هاتگەو تیەریەیدە کار. ئامانج لە خەبات سیاسی و کوومەڵایەتی فەراهەمکردن هەق هاووڵاتیبوینی یەکسانە ئەرا گشت تاکەیل ئەو وڵاتەیلە ك خەبات لەتیان روی ئەیاد، وەلی ئەوەك جی هەڵویست و پیشبینیە ئەوەسە ك مانای هەق هاووڵاتیبوین فیشتر لە چوارچیوەی یاسایی و سیاسی و کوومەڵایەتی وەکار هاتگە.

ئمڕوو لە وڵاتەیل خوەرئاوا ك وە پیشکەفتگ و لانەی داناین فکر هەق هاووڵاتیبوین هاوچەرخ دانریەید لە ڕوی یاساییەو هەق یەکسان هەس وەل هەقەیل سیاسی و فکر و هویر وڕای سیاسی.

وەل ئەوەیشا لەڕوی کوومەڵایەتی و تەنانەت فەرهەنگی و زانستییشەو هەق تاکەیل کەم تا فرە وە گوورەی یاسا مقەیەتی کریاگە.

لە خوەرئاوایش هەق ئابووری جوور هەقیگ هاووڵاتیبوین تا وەرجە ٣-٤ دەیە وەجددی لەوەرچەو نەگیریاوید، وەلی ئمڕوو تا رادەیگ لە خوەرئاوا هەق ئابووری جوور هەقیگ هاووڵاتیبوین دگان وەپیا نریاگە وە گوورەی یاساو لەڕی دامەزریاگەیل دەوڵەتی و سەندیکایەیل و چەنەها ریکخریاگ ناودەوڵەتیەو مقەیەتی لەلی کریەیدو تائیسەیش لەوەر خاتر تەواوکردنی هەر خەبات ئەڕای کریەید.

رەسینەوە لە هەق ئابووری هاووڵاتیبوین تا ئەو هەقەیل ئابووری ریژەییە هەس جوور هەقیگ هاووڵاتیبوین لە خوەرئاوا، ئەوە بیگومان وەگوورەی ئاڵشتکاری لە فامستن فۆرم ژیان ئاڵشت بوود وەل وەختاو بڕیگ پرسیار گریدە خوەی، وەلی وەل ئەوەیشا ئەگەر وە چەو ریژەیی لەڕوی تاریخ سیاسی و کوومەڵایەتی و جوگرافی فکر سیاسی و فەرهەنگی و شارستانیەتەو تەماشا بکریەید، ئەوە لە تاریخ لەیە خاستر وەدی نیەکریەید لەوەك ئیسە هەس لە خوەرئاوا.

وەبی هەق ئابووری، هەق هاووڵاتیبوین لە هەر وەخت و شوونیگ لە دروو فیشتر هویچ تر نیە.ئنجا ئەو وەختە هەق هاووڵاتیبوین وجوود دیرید ك هاووڵاتی نەك تەنیا بەشدار بوود لە ژیان سیاسی و لەڕوی یاساییەو جووریگ لە هەق داشتوود، بەڵکوو بایەسە بەشدار و چارلاك و مقەیەتیکەر بوود لە پایەیل ئابووری و هاوردنەکار داهاتەیل وڵات وە شیوەیگ دیار و دروس.

هەق هاووڵاتیبوین جوور هەقیگ سروشتی و رەوا لەهەر شوونیگ لەی دونیا پەیمانەس ئەرا خوەشبەختی هاووڵاتیەیل و تاکەیل و دەسڵاتدارێتی مەردم، وەلی جی داخە تا ئمڕوویش بەش فرەی مەردم جەهان نەك تەنیا هەق ئابووری و هاووڵاتیبوین نەیرن وەتایبەت لە ئاسیا و ئەفریقیاو ئەمریکای لاتینی، بەڵکوو هەق ژیان و مەندن لە ژیانیانیش نیە، ئنجا لەجیای ئەوەك خەبات ئەرا خوەشگوزرانی و پیشکەفتن زانستی و فەرهەنگ شارستانی و رەسین وە ژیانیگ خاس ئنسانی بکەن، دوینید گشت خەباتیان ئەرا ئەوەسە لە ژیان بمینن ك هەرچەنی ئی ژیانیشە کوڵەمەرگیش بوود.

ئەو پیاگەیلە ك ئەرا پرۆسەی هاوسەرگیری گونجیاگ نین

محەمەد مەلا مەحموود

مەردمان فرەیگ باس پیاگەیل کەن ك چوین بگەردنە شوون ئەو دویەتەیلە ك گونجیاگن ئەرا پرۆسەی هاوسەرگیری، هەڵبەتە پرۆسەی هاوسەرگیری پرۆسەیگە ك ژن و شوی لەتی هاوبەشن، مانای ئەوەسە هەردوگیان هەق خوەیانە ك بگەردنە شوون کەسیگ گونجیاگ ئەرا ئەوەك بوودە هاوسەریان، ئمجا دوینیم لە ژن و پیاگ کەسەیلیگ هەن گونجیاگ نین ئەرا پرۆسەی هاوسەرگیری و هەر ئەیانەن ك بوونە هووکار تویچیان خێزان.

خاسترین ڕێ ئەرا دویەتەیل ئەوەسە ك لەیەکەوداین خاسیگ بکەن ئەرا کەسایەتی هاوسەر لەوەرجە بڕیاردایەن، یەیش چەن شیوەیگ دیرید، یەکەم: تویەنن پرسیار بکەن لەو ژنەیلە ك سەرکەفتگ بوینە لەپرۆسەی هاوسەرگیری. دویەم: گووشگرتن لە ئامووژگاریەیل خاوەن ئەزموونەیل لە بوار زانست دەروینی. سێیەم: خوەندن ئەو کتاوەیلە ك باس لە کەسایەتی ئادەمیزادەیل کەن لەبوار سەرکەفتنیان ئەرا پرۆسەی هاوسەرگیری.

لەی بوارە دکتۆر جان هیدسۆن مامۆستای زانستی دەروینی لە زانکۆی ئەریزۆنای ئەمریکی ئامووژگاری دویەتەیل ئەکا ئەرا ئەوەك پرۆسەی هاوسەرگیری وەل چوار جوورە پیاگ ئەنجام نەیەن و لەوانەیش:

یەکەمیان: پیاگ شپرزە، ئەو پیاگە ك بەرنامەیگ ریك وپیك نەیرید ئەرا ناوماڵ و گووش نیەیدە پاك و تەمیزی و لەوەخت گلەوخواردنی ئەرا ماڵ یەکسەر جنگ و کتاو و رووژنامەو گووڤارەیل فرە دەیدە ناوماڵ، ك یەیش کار خراویگ لەبان دەروین ژنەگە پەیا ئەکا.

دویەم: پیاگ دیکتاتۆر، ئەو پیاگە ك خوەی وە گەورا زانید و کەسەیل تر وە بویچگ دوینید، ئی جوورە پیاگەیلە گووش نیەنە هویر وئەڕای چوین ژن و مناڵەیلیان و ئامادەیش نین گفتگوو بکەن لەبان فکرەی کەسەیل تر، بەڵکوو هەر بایەسە فەرمانەیل خوەی جیوەجی بکریەید وەبی زیای وکەم، دی نووڕید ئی پیاگەیلە تویش نەخوەشی لویتبەرزی هاتنەو هەڵسووکەفت وەلیانا فرە سەختە.

سێیەم: ئەو پیاگە ك ئامانجی لە ژیان تەنیا کارکردن و پویلە، ئی جوورە پیاگەیلە بیجگە کارکردن دی گرینگی وەهویچ بواریگ تر ژیان نیەن و تەنانەت لەوەخت گلەوخواردنیش ئەرا ماڵ هەر باس پەیاکردن پویل کەن و هویچ گرینگی نیەنە بوار خوەشەویسی وەل هاوسەرەگەی.

چوارەم: پیاگ بیدەنگ و بی قسە، فرەجار ئویشن قسەنەکردن تەڵاس، وەلی قسەکردن شوون خوەی دیریدو قسەنەکردنیش شوون خوەی دیرید، پیاویگ هەمیشە بی قسە بوود وەل ژن و مناڵەیلی بوودە مایەی شیویان شیرازەی خیزانەگەی، چوینکە پیاو بایەسە وەك مامۆستایگ بوود ك بتویەنید ڕێ راس و چەفت نیشان مناڵەیلی بیەید.

وەل ئەوەیشا دکتۆر جان ئاماژە وە یەیش کردگە ك رەفتارەیلیگیش هەن بوونە هووکار سەختەوکردن ژیان لە پرۆسەی هاوسەرگیری جوور: قرتنی و رەزیلی ك ژیان سەختە وەل پیاگەیل پویلپەرس وەتایبەت ئەگەر دەوڵەمەنیش بوود، چوینکە رەزیلی نەخوەشییگ کوشندەسەو چارەسەری ئاسان نیە. وەل ئەوەیشا پیاگ ئەفسانەییش بوودە ریگر لەوەردەم دروسکردن خیزان بەختەوەر، چوینکە ئی پیاگە وە خەیاڵ خوەی هەڵسووکەفت ئەکا وەل کەسەیل تر نەك وەگوورەی راسیەیل.

ئەوتەیارەوان تورکمانەك وەخاتر بوردمان نەکردن هەڵەبجە لەسێدارە دریا

ئا : گوڵ سوو

مەویسی هەڵەبجە ك وەرجە چارەکە سەدەیگ رویدا، قسەو باس فرەیگ دیرێد و هەرچی باسی بکەیم هێمان کەمە، یەیش یەکیگە لەو باسەیلە ك شایەد ئادەمیزاد باوەڕ وەپی نەکا. ئی باسە باس وەسەرهات ئەفسەریگ تەیارەوان ئەکا ك ئەرك بوردمان کردن شار هەڵەبجە وەپی سپاریا لە ١٤ی ئادار ساڵ ١٩٨٨، وەلی ئەفەسەرەگە ئی کارە رەدەو کرد و گیان خوەی کردە قوربانی ئەو هەڵوێست ئنسانی خوەیە، ك ئەویش ئایدن مستەفا حەمید تەیارەوانە وە پلەی رائد و هاووڵاتییگ عراقی لە نەتەوەی تورکمان و شیعە مەزەو بویەو ئەخلاقە بەرزە ئنسانیەگەی ڕێ وەپی نەیاگە ئی جوورە کاریگ ئەنجام بیەیێد و هەر لەوەر ئی هەڵوێست ئنسانیە نموونەیگ بەرز لە ئنسانیەت راسکانی نیشانداو شەهید کریا.

شەهید ئایدن لەساڵ ١٩٥٧ لەشار کەرکووك شار برایەتی هاتگەسە دونیا، بەش ئەندازیاری لە پەیمانگای تەکنیکی شارەگە خوەندگەو دویای ئەوەیش ئەندازیاری میکانیکی لە زانکۆ تەواو کردگەو لەساڵ ١٩٨٤ بویەسە تەیارەوان خاسیگ .

ئایدن جوور سەرکردەی رزە تەیارەیل لەلایەن عەلی حەسەن ئەلمەجید ئامووزای سەدام حسێن سەرۆك رژیم وەرینەو هەڵوژریا ك وە گاز ژەهراوی و کیمیاوی قەیەغەکریاگ بوردمانکردن هەڵەبجە بکا، شمارەی ئەو تەیارەیلیشە هەفت تەیارەی جەنگی بوین، وەلی شەهید ئایدن ئەو فەرمان سەربازیە رەدەو کرد، هەرچەن قەوڵیش وەپی دریا پلەی بەرزترەو بکریەید لە رائد ئەرا عەمید لەشوون جیوەجیکردن فەرمانەگە.

رووژنامەی هاووڵاتی لەیەکیگ لەشۆمارەیلی لە زووان سەرچەوەیگ نزیك لەو هەڵوێستە ك لەناونی عەلی کیمیاوی و رائد ئایدن رویداگە ئویشید: عەلی کیمیاوی وتگەسە شەهید ئایدن ئەیە فەرمان سەربازیەو بایەد جیوەجی فەرمانەگە بکەید وەگەرنە وە سزای خوەد رەسید و لە سێدارە دریەید، وەلی شەهید ئایدن داوای چەوپیکەفتن سەرۆك رژیم کردگە تا هەڵویستەگەی ئەڕای باس بکا، دی تویەنستگە بوینیدەی و لەو دیدارە وتگەسە سەدام، مللەت کورد تاوانیان چەس وەی جوورە سزا بدریەن و کوشتن وەجەم دەرهەقیان ئەنجام بدریەید، ئی کارە بوودە مایەی کوشتن ژن و پیاگ و مناڵ، ئمجا سەدامیش وتگەسەپی من هەر توام ئیبادەیان بکەم چوینکە خوەیان هویچن و داوای فرە کەن، ئەوەکیش ئی فەرمانە رەدەو بکا لە سێدارە دریەید.

لە ئاکام ئی رەدەوکردنیشە زندانی کریاو ئەرا ماوەی شەش مانگ سزا دریاو دویاخریش لە سێدارە دریا. مەیسون خوەیشگی لە تومارکردنیگ دەنگی ك کەفتگەسە دەس رووژنامەی هاووڵاتی لەوەرجە مردنی لەساڵ ٢٠١٢، باس لەوە کردگە ك براگەی هەر لە مناڵیەو ڕێڕەو ئنسانی گرتگەسە وەر و ئاشتیخواز بویە.

نەجات نوری ك ئەویش لە زندان وەلیا بویە ئویشێد: ئایدن هویچ وەختیگ پەشیمانەو نەویە لە رەدەوکردن ئەو بڕیار رژیم وەرینە ك لەلی خواستگە بوردمان کورد بکا وە کیمیاوی، هەر لەوەر ئەوەیش نەجات نوری مەنای کورد ئەکا دەرهەق خاسی ئی پیاو ئازاو ئویشێد هێمان وێنەیگی نەخریاسە موزەخانەی شەهیدەیل هەڵەبجە یا پەیکەریگ ئەڕای دروس نەکردنە لە هەڵەبجە یا لەشار کەرکووك تا مەردم عراق یادی بکەن، هەر لەوەر ئەوەیش ئویشیم: خودا رەحمەت شەهید ئایدن بکا.

نەخش گەشتکەرەیل لە کوردناسی

نگارعەتا

کوردستان وە بوونەی شوونە جوگرافیەگەی هەر لە سەردەم کویەنەو شوونیگ ستراتیجی گرنگ بویە، کوردستان لە سەرەتا زیارەتگای گەشتکەرەیل موسڵمان بویە ك بەشیگ لە مێژوو گەشتکردن ئەرا کوردستان داگیر کردنە.

لە گەشتکەرەیل خوەرئاوایی"مارکۆپۆلۆ" ئیتالی یەکەم کەسیگ بویە لەسەدەی"١٢- ١٣" هاتگەسە کوردستان. کەمال مەزهەر ئویشێد: مارکۆپۆلۆ وە نزیکەی ٣ ساڵ و شەش مانگ رێ ناونی "ڤینیسیا"ی ئەورۆرپا و "پەکین" ئاسیا برِیەو تەنانەت خاك ئیمەیش بەشیگ بویە لەو ناوچەو وڵاتەیلە ك وەپیا گوزەر کردگە.وەی جوورە مارکۆپۆلۆ تیەنگ گەردین و گەشتکردن بویە ك لە ڤینیسیاوە کەفتگەسە رێ و دویای ١٦ ساڵ گەردین وە وڵاتەیل خوەرهەڵات گەشتنامەگەی خوەی نویساگەو بویەسە سەرچەوەیگ گرنگ مێژوویی نەتەوەیل خوەرهەڵات لە ژێر ناونیشان "کتاو ئەڵلاجەویەیل"، ئمجا چەن باسیگ لەبان شار موسڵ نویساگە ك مەردمەگەی خەریك فرووشتن جوورەها پارچە یا قوماش بوینەو باس لە ناوچەی هەریر کردگە ك شوون بازرگانی بویە.کلۆدبیلفر ك یەیش یەکیگ ترە لەو گەشتکەرەیل ئیتالیە ك لەسەدەی ١٦زاییینی سەردان کوردستان کردگەو چیەسە کوردستان تورکیاو باس شار بدلیس کردگەو دویای ئەوەیش "فرانکسیکۆ گێم" گەشتکەریگ تر ئیتالیە ك یەیش لە سەدەی ١٧ای زاییینی گەشتیگ ئەرا کوردستان ئەنجام داگەو دەسنویسیگ نویساگەو کۆڵە باسێگی لەبان کوردەیل کووچەر بویەو لەتی وتگە: لەو دەیشت وەپیت کوردستانە چەوم کەفتگەسە هووزەیل فرەیگ کورد لەژێر سیەماڵ و کاروباریان وەخاوەنکردن پەس وپووڵە بویەو گشت ساڵێگ گەردیانە شوون لەوەرگا ئەرا ئەو پەس و ئاژەڵەیلیانە ك سەرچەوەی گوزران و ژیانیان بویە.کەشتکەرەیل کوردناس کار گرینگیداریگ پێشکەش کردنەسە زانست کوردناسی، یەیش لەوەر ئەوەك سروشت جوان کوردستان و هەڵکەفتە جوگرافیەگەی ئیچنە کردگە فرەترین شمارەی ئەو گەشتکەرەیلە روی بکەنە کوردستان و هەر لەوەر ئەوەیش زانیاری فرەیگ لەبان کوردستان نویسانە.

گارزۆنی ئویشید: دویای ئەوەك ١٨ساڵ لە هەرێمەیل کوردنشین ژیام و نیشتەجی بویم، بریار دام کتاویگ ئەرا رێزمان کوردی و فەرهەنگیگ ئەرا زووان کوردی دابنەم لەشوون ئەوەك فرە وە زەحمەت رەسیمە ئەو فکرە ك دەس بخەمە بان بنەمایەیل رێزمان کوردی و رەگەزەیلی بوینمەوەو بتویەنم وەبی ئەوەك کەسیگ دەسمیەتم بیەید ئەو کتاوەیلە بنویسم ك جوور یەکەم نەوبەرەو کتاو دابنریەید لە رێزمان کوردی.

لەیرە تویەنیم بویشیم ك گەشتکەرەیل ئەورۆپایی بەشێگ لە ژیانیان تایبەت کردنە وە ناسین نەتەوەیل خوەرهەڵات، ك بیگومان کوردستانیش یەکیگ بویە لەو ناوچەیلە ك وە خاتر نویساننەیل ئەوانەو تویەنریەید چشتیگ لەبان مێژووی نەتەوەی کورد بزانیم، هەرچەن برِێگ لەلیان مەرام و بەرژەوەندی خوەیان داشتنە، وەلی ئەرا ناسین کورد بوینەسە سەرچەوەیگ کاریگەر.

بەختەوەری خێزان ها دەس ژن

هۆشدارئسماعیل

خێزان پێك تیەید لە دو تاك سەرەکی" ژن وپیاگ"و چەن ئەندامیگ خێزان ك ئەوانیش منداڵەیلن. پیاگ ئەرك وەخاوەنکردن خێزان و منداڵەیلی ها بانی و ژنیش ئەرك وەرێەوبردن ناوماڵ و ئەرك ئمایەتکردن مناڵ کەفێدە ملی، چوینکە پێکهاتەی بایلۆجی هەر یەکیگ لەلیان لە ئەرکەیلیان دیاری کریاگە.لە رووژگار ئمروو کوومەڵگامان فرەیگ لە ریکخریاگ و دەزگایەیل رەسانن بانگەواز هەق ژنەیل کردنەسە باس و خواست، چوینکە شایەت زویتر ئەو باسەیلە وجوود نەیاشتگە وەی شیوەی ئیسەو یەیش چشت تازەیگە لە کوومەڵگا، وەلی جی داخە ئیسە کیشەیل خیزان فیشترەو بویەو بەشیگ لە تاکەیل کوومەڵگا نیەزانن ئەو ئازادیە ك باس کریەید وە چ شیوەیگ بارنەی کار!! بیگومان یەیش کێشەی خێزانی لەلی کەفێدەو تا رەسێدە رادەی جیابوینەوە یا تەلاقتداین، ئمجا لەیرە چەن خاڵیگ خەیمنە روی ئەرا ژنەیل وەو ئومیدە ك بتویەنیم لە کێشەیل کەمەو بکەیم و بەختەوەری بایدەو ئەرا خێزانەیل، چوینکە ژنەیل ستوین بەختەوەری خێزانن.

١- گرنگی بیە هاوسەرەگەد و گووش لە قسەیلی بگر و جوور سەروەر خوەد بزانەی، چوینکە وەی رەفتارە مهرەبانی و خوەشەویسی هاوسەرەگەد تیەریدە دەس.

٢- وەجوانی گووش لە قسەیلی بگر و فەرمانەیلی بژنەف، چوینکە وەی کاریشە بویدە مایەی گرنگیداین هاوسەرەگەد و ئەویش لە کارەیلی پرس وەپید ئەکا.

٣- نەیل چەوەیلی رەفتار خراو لەلید بوینن، ئەو کارە مەکە ك ئەو ناخوەشە وەپی، چوینکە ئەگەر ئیچنە نەود متمانەی خوەد لەدەس دەید لەلای ئەو.

٤- هویچ وەختێگ نەیلید هس وە تویرەیی و نارەحەتی بکا لە دەسد و هەمیشە ئاگادار هسکردنی بە.

٥- گرنگی بیە پاك و تەمیسی شەوخەف و شوون خەفتن و جنگەیلی، چوینکە گووش نەداین وەی چشتەیلە بوودە مایەی نارەحەتی دەروینی.

٦- مقەیەت ماڵەگەد بەو منداڵەیلد وەشیوەی خاسیگ ئمایەت بکەو داڵگ خاسیگ بە ئەر منداڵەیلدو ژنیگ دڵسووز بە ئەرا هاوسەرەگەد و حورمەت کەس وکاری بگر ئەرا ئەوەك ئەویش حورمەت لە کەس وکارد بگرید، چوینکە بوودە مایەی ئەوەك شانازی وەپیدەو بکا.

٧- ئازا بە لە وەرێەوبردن ماڵ و قەناعەت بکە وەو برە خەرجیە ك هاوسەرەگەد پەیای ئەکا و ئاگادار بە لەخەرجکردنی و هویچ وەختیگ داوای چشتیگ لە هاوسەرەگەد مەکە توانای نەیاشتوود، چوینکە پیاگ وەی چشتە تویش نارەحەتی دەروینی تیەید.

٨- هویچ وەختیگ سەرپیچی فەرمانەیلی مەکەو مقەیەت رازەیلی بە، چوینکە ئەگەر ئیچنە نەوید ئەوە بویدە مایەی تویرەکردنی و کیشە دروس کەید، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە کەم وکوریەیلی بپووشید، لەوەر ئەوەك هەر عەیبیگ داشتوود نیمەی کەفیدە بەشد، چوینکە ئیوە هاوسەر ژیان و تەواوکەر یەکترِیین.

٩- دلخوەش و کەیفخوەش مەو لەوەختیگ هاوسەرەگەد کیشەیگ دیرید، وەل ئەوەیشا لەهەمان وەخت زوور لەلی مەکە هووکار بیتاقەتی خوەی ئەراد بویشید، چوینکە هەر وەختیگ تر ئەراد باسی ئەکا، وەلی لەو وەختە ك زوور لەلی بکەید شایەت کیشەیگ وەلدا دروس بکاو تویش گیچەڵ بایید.

چەوەڕێکردن لە وجوود ئادەمیزاد

محەمەد نەبی

مارتن هایدگەر فەیلەسووف ناودار ئەڵمانی، بڕێگ مەرج دیاری کردگە ئەرا وجوود ئادەمیزاد، ئمجا وەگوورەی ئەراچوین ئەو ئیچنە دیارە وجوود ئادەمیزاد پەیوەسە وە وجوود ئەو مەرجەیلە، یەیش وەو ماناسە تا ئەو مەرجەیلە نەون ئادەمیزادیش نیەود، یا ئەگەریش بوود ئەوە وجوودیگ رەسەن و ئادەمیزادانە نییە وەبێ ئەو مەرجەیلە ك پیکهاتنە لە:

⋆ وجوود لەناو جەهان: ئەگەر ئادەمیزاد وجوود داشتوود ئەوە هەوەجە وە شوون یا جەهانیگ دیرێد ك لەتی نیشتەجی بوود، ئادەمیزاد لەهەرکوورە بوود هەوەجە وە شوونیگ دیرێد لەتێ نیشتەجێ بوود.

⋆ وجوود وەل کەسەیل تر: مانای ئەوەسە ئەگەر ئادەمیزاد وجوود داشتوود، بایەسە وەل کەسەیل تر بوود، چوینکە کەسەیل تر هووکارن ئەرا وجوود من، ئمجا ژیان وەل کەسەیل تر وەو مانا نییە ك ئەوان وجوود تۆ داگیر بکەن و هەق ئازادی لەلید زەفت بکەن، بەڵکوو لەوەختیگ هاید وەل ئەوان هس وە ئاسایش و ئارامی کەید.

⋆ نگەرانی: مانای ئەوەسە ئەگەر ئادەمیزاد بوود بایەس نگەران بوود، ئەیە قسەی خود "هایدگەر"ە، هووکار ئی نگەرانی ئادەمیزادیشە وجوود مردنەو سەرچەوەی زانین یەیش ئاگاییەو یەیش جیاکەر رەگەز ئنسانیە لە دروسکریاگەیل تر .

⋆ فامستن: ئادەمیزاد رەسەن وە فامستنەوە نووڕیدە وجوود خوەی نەك وەشیوەی کەمفامی. ئادەمیزاد رەسەن خوەی بڕیار خوەی ئەیاد.

د. محەمەد کەمال لە کتاوەگەی لەژێر ناونیشان "وجوود و داهێنان" بێجگە ئەوە مەرجەیلە مەرجیگ تر ئەرا وجوود ئادەمیزاد دانەید ك ئەویش داهێنانە، ئادەمیزاد رەسەن مەبەس لەلی ئەو ئادەمیزادەیل ژیردەسە نییەو خوەی وجوودد خوەی ئسبات ئەکا لەکار و داهێنان.

ئەوەك لەیرە ئەخوازیم ئاماژە وەپی بکەیم، هێزیگ تر و روحیگ تر و سحریگ ترە ك وە قویلی لە وجوود ئادەمیزاد هەس، ئەویش "چەوەڕێکردن"ە. چەوەڕێ بەشێگە لە وجوود ئادەمیزاد، ئمجا دوینید ئادەمیزاد چەوەڕێ خوەشییگە یا چەوەڕێ تەنگییگە یا چەوەڕێ وەدیهاتن خەویگە، وەل ئەوەیشا ترس وەدینەهاتن ئەو خەویشە دیرێد، ك یەیش ئاسوو چەوەڕێکردن فراوانتر ئەکاو فیشتر بەسێدەمانە چەوەڕێکردنەو.

ئمجا فرەجار چەوەڕێکردن ئادەمیزاد چەوەڕێیگە پڕ لە ئومید و ئارەزوو گەوراو رەسین وە خوەشبەختی و دوینید فرەجاریش خەوەیلمان تیەیدە دی و بوودە راسی و ئارەزووەیلمان جیوەجی بوود ك چەنەها ساڵ لە چەوەڕێ بویمنە ئەڕای.

تۆ خاوەن بڕیارید؟

هەرێم عەبدولڕەحمان

فرەن ئەو کەسەیلە ك ژیانیان بویەسە روینویس ژیان کەسەیل تر و گووش لە قسەیلیان گرن و هەمیش کەسایەتی خوەیان لە هویریانەو چییە. بێگومان ئی جوورە کەسەیلە خاوەن ژیان خوەیان نین، بەڵکوو ژیردەسەی رێیگ شکەستخواردگن، چوینکە ئەوان ئاڵشت کریانەو لەلایەن کەسەیل ترەو رازی کریانە لەبان هساو نەفس خوەیان.

ئی جوورە ئادەمیزادەیلە لە بنەڕەتەو کەسایەتییان جیاوازە لەو کەسایەتیە ك نیشانی دەن و جیاواز لە کەسەیل تر لەڕوی شوون و جوور کەسەیل نووڕید کەسایەتی ئەیانە جیاوازەو خاوەن چەنەها رای جووراوجوورن ك خوەیان وەپی نەخشنن و لە هەمان وەخت زەحمەتە سروشت ئاساییان وە تەواوی دەسنیشان بکەید.

ئەرا نموونە: وەختەیلیگ هەس وە جووریگن ك گرنگ نییە لەلایان ئەگەر زوورم ئەو کەسەیلە هانە چواردەوری ئیهانە بکا تەنیا لەوەر ئەوەك وەرپرس ئەو شوونە دەور بویچگیگ بیەیدە پی، یا زەردەخەنەیگ ئەرای بکا. ئمجا کێشەگە ها لەوە گشت ئەو مەردم دەورگردیە ئی حاڵەتە دوینن، وەلی خوەی ئاگای لەخوەی نییە یا ئیچنە خوەی نیشان ئەیاد ك بێئاگاس یا فرە دڵسووزە!.

ئەگەر تەماشای ئی جوورە کەسەیلە بکەیم و گفت و رەفتاریان لەیەکەو بیەید، ئەوە بیگومان ئەراد دەرکەفێد کەفتنەسە ژێر کاریگەری قویلیگ ك شایەت ئی کاریگەریە بچوودەو ئەرا شێواز پەروەردەبوینی.وەلی وەل ئەوەیشا مەرجیش نییە ئی جوورە ئادەمیزادەیلە گشتیان دەور خراویگ نیشان بیەن، ئەرا نموونە: کەسیگ لەبان قسەی خێزانەگەی یا قەوم و خیشەیلی چیەسە کۆلیژیگ دیاریکریاگ وەبی ئەوەك توانای ئەو کۆلیژە داشتوود یا حەز لەو بەشە بکا، مانای ئەوەسە هەر خوەی نارەحەتی کیشێد.ئی کەسەیلە هویر لە دەروین خوەیان ناکەن و پرسیار لەخوەیان ناکەن چە خوزان، وە دڵنیاییشەو لەوەختیگ ئەو پرسیارە لە خوەیان کەن ك کەفتنەسە ناو غەڵەت خوەیان و خاڵ هاوبەش لەناونیان ئەوەسە ك هەردوگیان پەشیمانن لە کردەوەیلیان و لەی حاڵەتیشە زەرەد ئەرا خوەیان و کەسەیل دەورگردیانیش دیرن.هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەر خوازید ژیانیگ ئاسایی و بەختەوەر داشتوید، بایەد خاوەن خوەد و بڕیار خوەد بوید. دی دوینید گشتمان وە جووریگ کاریگەری کەسەیل تر ها بانمان وەلی بیلا تەنیا لایەنە خاسەگەی وەربگریم ئەرا ئەوەك منای کەسەیل تر نەکەیم و ئەگەر غەڵەتیگ کردید تەنیا خوەد باجەگەی بیەید و هەوڵ بیەید وەرەو خاستر بووەیدەی و هەر وەوجوورە خوەد نیشان بیە ك هەید، وەگەر نە ئەوە بێگومان ژیاند جوور لاپەڕەیگ چەرمگە ك وە خەت قەڵەم خەتخەتی کریاوید.

سایەڕ مەرگ

ئاسنا ڕوستەمی

نوتفەم وە مەرز بساد
زەوی
ئێ نەزۆك وە لەعنەتە
لە مەرز
ئەورە کە چەو نیاشت هیچ
پیاییگ
نکانیاد سایڕ مەرگ وە بان
شان ژنەیل
گەمەی مەرگ کردیان
سەربازەیل مەرز
بووق داشت هەوای شەوەیلم
تەو کە کرد، مەرز
گرتمە وەر، ڕێی باشوور
وەگەرد تووفان نووح
ژیان کاوێژ کردیان ڕێوارەیل
باشوور
م کە تەو کردم
تەرمم کوتان لە باشوور
گیان داویم م لە مەرز

تیەو

"ڕاز"

لەگرمەهڕ مانگ گوڵانڕ رخم نیەچوود
هەمیشە...
تیەوێ هاشوونێ
ك سەونزەو کەێ
وەهار وڵاتم !!
ئێرنگە زانم
ت
تیەوێگ بوید ئڕام
لە دویاێ ت
وشك هڵاتم !!

دەنگ ژنێگ ك تا شەوەکی چڕێدەم

عەلی ئولفەتی

ئایەم هەرچێگ گوم بکەێد
ڕووژێگ ئایەم ترەك
دوینێدەوەێ
بایە وەتاڵێگ بەن
تەمام ئایەمەیل
بوەسیمە یەکەو
تا کەسێگ گوم نەود
ناتالیا
جوور سیە پرویسنەکەگان

ك دویاجار
لەدەرماڵ خودا مرن
هەر سەرپاسارێگ تویەنێد
نیشتمان م بوود
ئەمانێگ نیەزانم
دەنگ ژنێگ ك تا شەوەکی
چڕێدەم
تا چەنێگ ڕاس بوود ؟
دویر لەشارسانیەت

م وەچەو خوەم دوینم
شەخڵ روومان هەر دویەتێگ
لەناو کانیاوێگ
لەواران شکێد
دوبارە دوینمەدەو
دەنگ گوم بوی
لەدەوارەیل دویر
ناتالیا

ڕەشە شێعر

شێعر : ئەمیری باراکا
هەڵەوگەردانن : ماردین

شێعر پووقەی گولـــلەسەو زەڕەی زەنجیر
شێعر شڵپەێ شە پول لاڤاوە
شێعر شێونێد و ڕمنێد و ڕاسەو کەێد
شێعر زوورانێگە ئڕا ڕمانن زووردارەیل و
زوورئویشەیل
میرات مروڤەیل نەمردێ مێژوو
ك نە خاس مرێد و
نە خراو
ك مزگانی نەمری
لەیەکەم شێعرەیل شاعرەیل شێویای دریاس
ك نەمان کلاو کونایگە ك نریاسەو سەر
بوونەوەرەیل ناو دنیا
ك ئامانج شێعر
گوڕانن بنەوایل چەوسێنەری لە دنیاس

دەخیلدم باڵەو مەگر

مەهوەش
سلێمانپووڕ

دەخیلدم باڵەو مەگر دی لەی وڵاتە
ڕەو مەکە
بمینیەو ڕووژەیل م پڕ لە تیەریکی
شەو مەکە
ئەگەر بچی پەڵپد گرم بێ ت
لەتەنیایی مرم
بمینیەو ڕووژەیل م پڕ لەتیەریکی
شەو مەکە
ئەگەر بچی پەڵپد گرم بێ ت
لەتەنیایی مرم
زەخم دڵم مەکولنەو بیمار لەرز و
تەو مەکە
ئاگر کەفێدە گیان م وەختێ ك
دوینم دی نیید

گشتێ وە پیم ئویشن بنیش دی هەر
وەشوونێ دەو مەکە
چی و لەشار خاترد دویرەو بکە
خێاڵەگەێ
دڵم ئویشێ بنیشە پای ئمشەو
خێاڵ خەو مەکە
تا ڕووژ مردن دی بپووش شەوی سیە
لەداخ دڵ
هەرچێ کراسە لا بوە هەرگز
شەویەیل کەو مەکە
دەخیلیدم باڵەو مەگر دی لەێ
وڵاتە ڕەو مەکە
بمینیەو ڕووژەیل م پڕ لەتیەریکی
شەو مەکە

پایەی ژن لەناو میدیا

هودا خەلیل

وەختیگ باس لە ڕەسانن ئەکریەیڎ، وەبێ لەوەرچەوگرتن نەخش و بەشداری ژن لەتی مەحاڵە تاریفیگ دروس ئەرا چەمك و كاریگەری لەبان كوومەڵگا بكریەیڎ.

لەناو میدیای ئمڕوو ئەوقەرە كار لەبان نمایشكردن ژن ئەكریەیڎ، شایەد هویچ وەختێگ ئەو هەوڵە نەدریەید ئەرا زەمینەسازی فیشتر وەخاتر بەشداریكردن ژن لەناو پایەیل ژیان ئی جەهانە.

ژن هەرچەن لە هەمان وەخت پیشینەی زوورم هەواڵ و مانشێتەیل چاپكریاگە، وەتایبەت لە دیدە كوومەڵایەتیەگەی ك لەیەیش فیشتر مەرام لەلی وە یاخیبوین و كیشانن مەیل دوینەر و خوەنەوار و گووشگرە، وەلی بەشداریكردن ژن لە دروسكردن هەواڵ و مانشێت چشتیگ ترەو بەشداریكردنیشی تا ئیسەیش مەرزدارە.

لە میدیای كوردی كێشەو مەینەتیەیل مەرز باڵایگ دیرن، ئی مەینەتیەیلیشە بەش فرەیگی روی وەڕوی ژن بوونەو، ك هەرچەنی وەگوورەی توانا ئەو هەل و مەرجە ك دروس بویە ئەرا ژن تویەنستگە روی وەڕویان بوودەو، وەلی لەی ناونیە قوربانی دریەید و قوربانییش دریاگە.

خود كوومەڵگا ژن ناچار ئەكا ك قوربانی بیەیدو روی وەڕوی گشت ئەو ستەم و گرفتەیلە بووسیەید ك ئەڕای دروس كریەید وەبی خواست خوەی.

ئمجا وەختیگ باس لە وەرپرسیارێتی ژن كریەید لەناو میدیای كوردی بایەسە خوەندنەوەی وردیگ ئەرا قوربانی ژن بكەیم لەناو ئی میدیایەیلە، یەیش نیشانەی راسكانی هس وەرپرسیارێتی ژن و نەخش ژن نیشان ئەیاد لەی جەهان وەرفراوانە، چوینكە ئەگەر ژن لەناو ڕەسانن كوردی دەنگیگ دیاری و پڕ وەرپرسیارانە نەیاشتوود ئەوە بیگومان ئی ستەم و قوربانیدایینیە نیایدە بەرهەم، ئنجا وەگشتی ئەخوازیم بویشیم ڕەسانن وەبی وجوود ژن چشتیگ بی كەڵكەو لە هەمان وەخت ژنیش وەبی وجوودی لە ڕەسانن روی وەڕوی مردن یەواشیگ بوودەو.

ئمڕوو هەردوگیان تەواوكەر یەكترن، لەی ناونییشە بەشداریكردن ژن فراوانی وەخوەیەو دیەو هس وەرپرسیارێتی ژن وەرانوەر ئەركی لە ڕەسانن چیەسە قوناغیگ جیاواز و چەوەڕی ئایندەی خاسیگ لەلی كریەید.

ئیسەیش وەخت ئەوە هاتگە میدیای كوردی دی میدیایگ نیرانە نەود و ژن و مەسەلەی ژن لەتی فەراموش نەكریەید، تەنانەت بایەسە میدیای كوردی دەسوەردار ئەو زووان پیاوانە بوود ك خوەی لە زووان باو كوومەڵگای پیاگسالاری دوینیدەو.

وەل ئەوەیشا ژنەیل كوردیش بیجگە دەرخستن تواناو بەهرەیلیان، بایەسە كار خاسترِ و فیشتریش بكەن ئەرا ئەوەك بڕەسنە ناوەند و ئاستەیل بڕیار لە دامەزریاگەیل ڕەسانن و ڕێ نەیەن جوور وەسیلەی نمایشكردن وەدەس پیاگەیلەو باریەنە كار و تەنیا فەرمان پیاوەیل جیوەجی بكەن، بەڵكوو بایەسە خوەیان بڕەسنە ئاست بڕیار و نەخشەی كار میدیایی وە ئاراستەیگ ئنسانی و لە خزمەت مەسەلەی ژن بچەرخنن.

ژن گوڵدان نییە بەڵكوو ئادەمیزادە

شیلان بیبانی

دیدو ئەگەرەیل پێشكەفتن كوومەڵگا لە دید ئازادی و مەزەنەكردن كەسایەتی ژن بویەسە سەراویگ ناو بیاوان، دەهوڵ پێشكەفتنخوازیش لە دویرەو هەر كوتێد و سویر وەخاك سپاردن هەقەیلیش لەی سەرەو ئەرا ئەو سەر ڕز بەسانە.

لە رووژگاریگ جوور ئمڕوو هەرچەن ژن لەگشت بوارەیل ژیان فاكتەر فرە گرنگیگە و ئەرا نموونە جوور مامۆستاو پزیشك و ئەندازیار ..هتد نەخش گەورایگ نیشان داگەو كارەیل رووژانەی دام و دەزگایەیل نیمەی وە ژن چوودە ڕێیەو ك یەیش خاسترین بەڵگەی ئسباتكردن و ناسین تونای ژنەیلە، وەلی ئەوەك جی داخ و سەرسڕمەنینە ئەوەسە ك ژنەیل لەبوار سیاسەت و رووژنامەگەری و هونەری هێمان كەمن و هەر لەوەر ئەوەیش كوشك ژنەیلیش بەرزەو نادێ، چوینكە چەن پایەیگی كەمەو لەهەر بەرزەوبوینیگ وەلایگا رمیەێد و ناهاوسەنگییش لەی باوەتەو ئاشكراس.

بێجگە ئەوەیش لەیرە جەخت لەبان سیاسەت كەیم ك دەروازەیگە ئەرا وەرەو نوابردن كەسایەتی و خود ئسیاتكردن، ئمجا ژنەیلیش نادێ روی بكەنە دەم ناحەزەیل و گووش لە ڕەخنەی نەزانەیل بگرن، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە خوەیان لەمەیدان پێشكەفتن بچەسپنن.

لە وڵاتەیل دەیشت هویچ چشتیگ نییە وەناو هەق ژن، چوینكە ئەوان لەو قوناغە پەڕینەسەو و ژنەیلیش جوور پیاوەیل هێزدارن و خەبات خوەیان كەن و چەوەڕێ دەس كەس ناكەن و خوەیان كارەیلیان ڕەسننە ئەنجام، لە سیاسەت جوور پیاوەیل نەخش دیرن نەك جوور عراق ك تەنیا ئەرا جوانكردن كورسیەیل و ڕازاننەوەی لاپەڕەی ڕەساننەیل تیەریەنە كار.

ئەوەك لەیرە شایستەی باسكردنە، ئەوەسە ك ژن بایەسە وەتەواوی لە مەیدان سیاسەت كار بكاو بایەسە قسەو گفتیشی بژنەفیەێد و فەرمانەیلی جیوەجی بكریەێد، وەگەرنە ئەگەر وەی جوورە نەود ئەوە بێگومان تەنیا روخسارەو بێ قەدركردن ژنەیلە.

ئەرا نموونە ئەگەر ژنیگ بوودە سەرۆك كوماریش، وەلی كەس دەنگی نەژنەفێد و فەرمانەیلی لەشوون خوەی مۆمیا بكریەێد، ئەوە مانای زوڵم و ستەمە لە ژنەیل و مانای لە سێدارەداین هەقەیلە، ژنیش ك دویرگرە لە بوار سیاسەت هووكارەگەی ئەرا ئەوە چوودەو ك خوازێد وە چەو ئنسانی و هاوسەنگی تەماشا بكریەن نەك وە چەویگ خود دەرخستن جوور ئەوەك بویشید مللەتیگ پێشكەفتگیم و ژنەیل فرەیگ دیریم لە هۆڵەیل سیاسەت.

مانای ئەوەسە لەیرە داواكاری ژنەیل دیارەو بانگەواز ئەوە كەن ك نادێ ژنەیل جوور گوڵدان تەنیا ئەرا جوانكردن دابنریەن، بەڵكوو بایەسە نەخش راسكانی داشتوون و گووش لە هویر وڕایەیلیان بگیریەێد.

شوفێری و بار دەروینی

بەختیار محەمەد

زیابوین ڕێژەی ئۆتۆمۆبیل وە بەراورد وەل ساڵەیل گوزەیشتە مەردم هەراسان کردگەو خستگەسەیانە وەردەم هەوەجەیل دەروینی و جەسەیی. لە قوناغەیل ژیان گوزەیشتە ئادەمیزاد بارە دەروینیەگەی فرە لەئیسە ئاسوودەتر بوی، وەلی لەی سەردەمە جیاوازە، یەیش ئیچنە کرد ك ئادەمیزاد هس وە دڵەڕاوەکی بکاو ناچارە مقەیەتی خوەی بکا لەی بوارە.

جارجاریگ تەنانەت شوفێر شارەزایش توانای ئەوە نەیرێد خوەی دویر بگرێد لە مەترسی رویداگەیل هامشوو، ئەویش لەوەر ناشارەزایی شوفێرەیل تر، ك زانیاری تەواویگ نەیرن لە مەرجەیل شوفێری، وەل ئەوەیشا فرەجار شوفێر روی وەڕوی مەترسی رویداگەیل هامشوو بوودەو لەوەخت شوفێری لەوەر چەنەها مەمەر جوور بار جادەو بار کەش و هەوا، یا بار تەندروسی یا مەسەلەی سورعەت، یا دوینید برێگ لەو مەترسیەیلە پەیوەندی وە کەسایەتی شوفێرەگەو بار دەروینیەو دیرێد ك لەوەخت رانستن دەرکەفید و چەن روخساریگ کەسایەتی بار دەروینی و رەفتارەیلی ئاشکرا بوود.مگارلند تویژەر ئەمریکی ئویشید" ئادەمیزاد وە هەر شیوەیگ بژیەید، هەر وەو جووریشە شوفێری ئەکا". ئمجا تویژەرەیل ئەوە ئسبات کردنە ك ٧٥٪ رویداگەیل هامشوو هووکارەگەی خود ئادەمیزادەیلن یا خود شوفێرەیلن و بار دەروینی و کوومەڵایەتی و پەروەردەیی و رووشنهویری هووکار هسیاریگە لەی بوارە. وەل ئەوەیشا ئەرای چوین غەڵەتیگ هەس لەلای برێگ لە شوفێرەیل ك ئەویش ئەوەسە پابەند نادۆن وە یاساو ڕێنمایەیل هامشوو، ئەویش فرەجار دوینیم باوەریان ئەوەسە ك دوعاو جادوویگ لە ناو ئۆتۆمۆبیل دانانە ك گوایا مقەیەتی لەلیان ئەکا لەو رویداگەیل مەترسیدارە. وەگوورەی لەیەکەودااین چەن تویژەریگ لە وڵاتەیل ئەورۆپی ئەوە دەرکەفتگە ك ٤٤٪ شوفێرەیل لەگشت پیکهاتەیل ك ئەو دوعایەیلە مقەیەتی لەلیان لەوەخت رانین ناکەێد، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە بزانن ك ئی جوورە باوەڕەیلە کاریگەری خراو دیرێد لەبان بار سەلامەتی، چوینکە شوفێر لەو جوورە حاڵەتەیلە کەم ئاگادارەو پشت وە خوەی ناوەسێ.

بیگومان ئاشکرابوین جیاوازی ئەوەسە ك لەوەختیگ ئادەمیزادەگە خاوەن کەسایەتییگ ناجیگیر بوود لەروی دەروینیەو یا لەبار ناتەواویگ و لەژێر فشاریگ بوود، دوینیم فرە وە هەڵەپەڵە ئۆتۆمۆبیل رانێد وەخاتر ئەوەك دویا نەکەفێد لە کارەگەی، وەلی دوینید لە وەخت گلەوخواردن وە ئارامتر رانید، وەلی وەهەر حاڵ ئی مەسەلە خریاسە شان رەفتارەیل ئەقلانی و نائەقلانی.لەیرە دکتۆر یوسف خەیات ئویشید: ئەو کەسە ك خاوەن کەسایەتییگ جیگیرە هەمیشە رەفتارەیل ئەقلانی وەپیەو دیارەو لەوەرجە ئەوەك قسە بکا وشەیلی ئەخادە تای تەرازوی و شیواز رەفتاریان لە شوفێری ئارامە، ئمجا لە دید ئی راسی زانستیەوە پەندیگ ئەڵمانی هەس ئویشید" با شیواز رانیند بوینم، ئەوسا ئویشیمە پید تۆ کیید".

خۆشبەختی و بەدبەختی

خوەشبەختی ئاسوودەیی و ئارامی دڵ و دەروین ئادەمیزادەیلەو ڕێیگە وەرەو ئاسوودەیی و خوەشاڵی، ئادەمیزاد وەختی خوەشبەختە ك وە کردەوەو رەفتارەیلی تویەم خوەشبەختی کاڵیەو بەرەگەی چنیگەو و دڵ و دەروینی لەبان ئەو خوەشیە هووکارە کردگەو لە ژیانی هەوڵ وەدەسهاوردن ئەیاد و پەند لە شکەستەیلی وەرگرێد.

لەیرە وە چەواشەی خوەشبەختی، وشەیگ تر هەس ك ئەویش وشەی بەدبەختیەو پێکهاتگە لەو هس ناخوەشیە فرەیگ لە ئادەمیزادەیل ئەیەیدە تویشیان و ئویشنە خوەیان بەدبەختیم و جارجاریگیش ئی ئادەمیزادەیلە ژیان لەخوەیان تیەڵ و ناخوەش کەن و هویرەو ناکەن و ناگەردنە شوون هووکار بیتاقەتی و بەدبەختیەگە.

لە رووژگار ئمروو خوەشبەختی لەلای ئادەمیزادەیل بویەسە چشت سەختیگ ك ئەویش وە بوونەی خوەیانەو، وەگەرنە هەمیشە قاپی بەختەوەری وازە، ئمجا خوەشبەخت بوو ئەرا ئەوەك لەژیان خوەش بژیەید.

خوەشبەختی وە رەفتار و کردەوەیلمانە، گشت کەسیگ خوەشبەختە ئەگەر بخوازن بوونە کەسیگ بەختەوەر، ئەگەریش نەخوازن ئەوە بەدبەختی وەدەس خوەیانە، چوینکە خوەشبەختی هەمیشە ها لەژێر دەس خوەد، وەلی وەمەرجیگ وە ئاقڵانە مامڵە بکەید وەل نارەحەتی و بەدبەختیەیل ژیان تا بتویەنید خوەشبەختی لەتی بوینیدەو.

مانای ئەوەسە ئەگەر خوازید خوەشبەخت و دڵخوەش و دویر لە خەم بوید، بایەد وە کردەوە ئسباتی بکەید و هەوڵ ئەرای بیەید، لەهەمان وەخت بایەسە ئارام و سەبر داشتوید لەگشت ناخوەشی و بەدبەختییگ .

ئەرا ئەوەك خوەشبەخت بوید بایەد:

★ هەر وەختیگ تویش خەم و خوسە و ناخوەشی هاتید، ئەوە یونس ئاسا زکر خودا بکە تا دڵد ئارام بوود.

★ هەمیشە ئارمگر بوید و تویرە نەوید و خوەد دویر بگرید لە ئاژاوەو تویرەیی.

★ ئەو کەسە بوەخش ك ستەم لەلید کردگەو نەرمی وەلیا بارە کار.

★ گشت چشتیگ وە پشت و پەنای خودا بکە تا دەرویند ئارام بوود.

★ خوسەو کینەت لەوەرانوەر کەس مەگرە دڵ.

★ هویچ وەختیگ خوەد وە گەورا مەزان و کەسیگ سادەو ئاسایی بە.

★ دگان وە غەڵەتەیلد بنەو هویچ وەختیگیش بی ئومید نەو لە سووز و بەزەیی خودا.

★ چەوەڕێ سوپاسگوزاری لە کەس مەکەو گووش مەیە ئەو کەسە ك خوسەو کینەت و تویرەیی وەپید بەخشێد.

فرەجار هووکار خوەشبەختی یا بەدبەختی هووکاریگ دەروینیە، ك ئەویش لەوەر دوبارە کردنەوەی وەردەوام وشەی بەدبەختم و چەسپاننی لەبان خوەی، ك یەیش لەروی پزیشکیەو ئسبات کریاگە، مانای ئەوەسە با ئیمە لایەن دەروینی خوەمان خاسەو بکەیم و فیشتر پەرە وەپی بیەیم و نەیلیم خەم و بیتاقەتی زاڵ بوودە بانمان.

خەیری لەیە بوود!!

ماجد سوێرەمەیری

گەشبینی چشت فرە خاسیگە ئەرا ئەوەگ لە سەختیەیل ژیان بپەڕیمنەوە و کاریگەری سەختیان سووکەو بکەیمن، چوینکە ئی ژیان ئادەمیزادە هەرچەنی فرە کوڵە و هویچ ئنسانیگ تا ئیسە وە ئارەزوو خوەی تێر لەلی نەخواردیە، پڕیشە لە بەدبەختی وتەنگی وگیچەڵ و گیروگرفتەیل فرەیگ ك رووژانە تویشیان تیەمن، و ئەگەر باید وئیمەیش لەگشت چشتی رەشبین بویمن، ئەوە گیچەڵ وگیروگرفتەگانمان هەفت چین تر سەختەو بوون ودنیای رووشن لەوەر چەومان تاریکەو بوود.

جوور دابمان لەی گووشە و لاپەڕە هەمیشە پەنا بەیمنە وەسەرهات وقسەیل نەستەق باوگ وباپیرەیلمان ئەرا پشتڕاسکردن ئەو را و ئەرایچوینەیل سادە و ئاسانە ك هەوڵ دەیمن بخەیمنەی وەردەس خوانەوارەیلمان تا کەمیگ لە سەختیەیل ژیان لەی وڵاتە دویریانەو بخەیمن ئەگەر وەخەیاڵیش بویە.

بەڵێ ئیجاریشە ئی وەسەرهاتە ك لە زووان وهوير عەقڵ ومیرات پیشینەیلمانەو هاتیە ئەرادان باس کەیمن ك ئویشێ:

یەکی لە پادشایەیل مەملەکەتیگ، وەزیریگ فرە دانا وعاقڵ داشت، وئی پادشا وەزیرەگەی فرە لەخوەی نزیکەوکردیاد و ئەرا هەرکوورە بچیاتاد وەل خوەیەو بردیادەی.

هەرجاری ئی پادشا تویش گیچەڵیك بهاتیاد یا کار گەنیگ روی بیاتاد، وەزیرەگە هەمیشە ودایم وتیادە پی (خەیری لەیە بوود) و وەی شیوە پادشا ئارامەو بویاد و ئسراحەت کردیاد.

رووژیگ لە رووژان پادشا لە ناکاوا لە عان و وەخت ڕاوکردن لە چارەواگەی کەفتە خوار و یەکیگ لە پەنجەیل دەسی بڕیا.. جوور گشت جاری وەزیرەگە وت (خەیری لەیە بوود)، وەلی ئی جارە پادشا وەی قسە فرە تویڕە بوی و وت چ خەیریگ لە بڕین پەنجەی منەو باد؟ و فەرمان دا وەزیرەگە بخەنە زندان، وەهەمان شیوە وەزیرەگە وت (خەیری لەیە بوود) و وەی جوورە وەزیرەگە ماوەیگ دریژ لە زندان مەنەو.

رووژیگ لە رووژان پادشا دوبارە مەیل راوکردن داشت و چوی ئەرا دەیشتەی مەملەکەتەگەی ئەرا ڕاو، وەلی لە عان ڕاونایین شکار فرە لە پاسەوانەیلی دویرەوکەفت و لەلی نوقمەو بوین ودیار نەمەنن، لەی عانە وەلای تایفەیگ بتپەرستەو رەد بوی و ئەوانیش دەسگیری کردن و بردنەی تا بکەنەی قوربانی بتەگەیان و لەوەرپای سەری بوورن، وەلی وەختی نوورستن پەنجەی دەسیگی بڕیاس، وڵی کردن، پادشایش وەختی لە سەربڕین، خودا نەجاتی دا، لەخوەشیا وەختە باڵ دەربکردیاد و وە هەڵەپەڵە روی کردە شارەگەی خوەی... تا رەسیە کووشك شاهانە،

فەرمان دا پاسەوانەیلی بچن وەزیرەگە ئەرای بارن تا داوای وەخشین لەلی بکا ئەرا ئەو کردار ورەفتاریە وەل ئی وەزیر دانا وخاسیە..

وەختی هاوردنەی وتە پی من ئیسە وەخەیر بڕین پەنجەگەم زانستم، وەلی لەلی پرسی: وەختی من فەرمان دام زندانی بکریەید تو وەتید (خەیری لەیە بوود) ئەی چ خەیریگ لە زندانی کردن تنەوبوی؟ وەزیرەگەیش جوواوی دا و وت : ئەگەر لە زندان نەویاتام و وەل تنا بهاتیام ئەرا راوکردن جوور گشت جاری، ئەو تایفە من گردیان وکردیانەمە قوربانی بتەگەیان لەجیاتی جەنابد و وەی جوورە ئی زندانە ئەرا منیش بویە خەیر و لە سەربڕین قورتارم کرد!!

وەرەو کەس مەزان..

وەرەو کەس مەزان..

ئـاراس جـەواد

هەیْ دڵ نـالاْن، قـەسـەم وەنــاڵە
قـەسـەم وەدەرد چەنـایْ چەن سـاڵەد
وەبـێ دەنـگ شکیان، جامەکد قەسەم
قـەسـەم وەتـاڵی بــادەو پـیـاڵـەد
شـەرت بـوو تـا ئـەبـەد، دڵداری نـەکـەم
گلەی لـەتـەنیـای و بێ یـاری نـەکـەم
تـەنیـا بـمێـنـم تـا دونـیـا دونـیــاس
جـەفـاکـیـش بــووم و بـێـزاری نــەکـەم
کەشکووڵ لەکووڵ کەم وێنەی دەوریشان
بـارکووڵەی خـەمم، بـکـیـشـم وەشـان
کـویـەی داااااخ دڵ، وەدەس بــتـــاشـم
وەو جـوورەگ فـەرهـاد بێـسـتـوین تاشان
هـەیْ دڵ نـاڵەگەد، دەرویـنـم سـزان
چارەنـویـسـم بـرد، وەرەو کـەس مـەزان
لـانـەوێـزم کـرد لـە دیــن و دونــیــا
هەیْ دڵ نــاڵەگەد، جـەرگـم دارڕزان

گوڵسوو
www.shafaaq.com
kurdi@shafaaq.com